

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΣΤΙΣ
«ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Η Εξωτερική Πολιτική της Τουρκίας στη μεταψυχροπολεμική περίοδο:
Μια Θεωρητική Προσέγγιση»

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Γεώργιος Σπυρόπουλος
ΦΟΙΤΗΤΗΣ: Γεώργιος Βολιώτης (Α.Μ.: Μ00513)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	2
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	- 3 -
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο	- 5 -
1. Οι θεωρήσεις των Διεθνών Σχέσεων: Ρεαλιστική προσέγγιση	- 5 -
1.1. Κλασσικός Ρεαλισμός.....	- 5 -
1.2. Νεορεαλισμός.....	- 7 -
1.2.1. Δομικός ρεαλισμός.....	- 7 -
1.2.2. Αμυντικός-Επιθετικός ρεαλισμός	- 9 -
1.2.3. Τροποποιημένος δομικός ρεαλισμός	- 11 -
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο	- 13 -
2. Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας μετά το τέλος του Ψυχρού πολέμου.....	- 13 -
2.1. Τα γεγονότα.	- 15 -
2.2. Οι σχέσεις με την Αμερική	- 18 -
2.3. Οι σχέσεις με την Ευρωπαϊκή Ένωση.....	- 21 -
2.4. Οι σχέσεις με τη Ρωσία.....	- 24 -
2.5. Οι σχέσεις με την Ελλάδα και τη Κύπρο.	- 28 -
2.6. Οι σχέσεις με τα Βαλκάνια.	- 31 -
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο	- 33 -
<i>Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας από το 2001 και μετά</i>	- 33 -
3.1. Το δόγμα Νταβούτογλου	- 33 -
3.2. Οι βασικοί πυλώνες του δόγματος Νταβούτογλου	- 34 -
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο	- 40 -
Κινήσεις της Τουρκίας στο Διεθνές περιβάλλον	- 40 -
4.1. Η εξωτερική πολιτική ως συνέχεια του δόγματος Νταβούτογλου.....	- 40 -
4.2. «Αραβική Άνοιξη».....	- 41 -
4.3. Η πρόιμη φάση της Αραβικής Άνοιξης.....	- 42 -
4.4. Οι σχέσεις με το Ιράν.....	- 43 -
4.5. Ο Συριακός κυκεώνας.....	- 44 -
4.6. Οι σχέσεις με το Ιράκ.....	- 45 -
4.7. Το κουρδικό ζήτημα	- 46 -
4.8. Συμπερασματα-επίλογος.....	- 49 -
Βιβλιογραφία	- 52 -

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια και έπειτα από την ανάληψη της εξουσίας από το κόμμα της Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης, σημειώθηκαν αλλαγές αναφορικά με την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας. Το κέντρο βάρους της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας μετατοπίστηκε προς την Αφρική και την Ασία με το στρατηγικό σχέδιό της να αναδειχθεί ως μια ήπια δύναμη τόσο σε εθνικό- περιφερειακό όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Η αλλαγή στην εξωτερική πολιτική της οφείλεται ενδεχομένως στη διαδικασία του εξευρωπαϊσμού της Τουρκίας επιδιώκοντας να ισχυροποιήσει τη θέση της, καλύπτοντας το στόχο της να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά και να αναβαθμιστεί απέναντι στη Δύση. Η μεταστροφή της αποδεικνύει το γεγονός ότι η Τουρκία δεν προσανατολίζεται στη Δύση, αλλά επιδιώκει να συνάψει συμμαχικές σχέσεις με χώρες της ανατολής και του νότου.

Αξίζει επιπλέον να αναφερθεί το γεγονός ότι η Τουρκία έρχεται όλο και περισσότερο σε κόντρα με τις δυτικές χώρες και κυρίως με την Αμερική. Βέβαια, αυτός που ουσιαστικά έχει θέσει τα θεμέλια της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας ήταν ο καθηγητής Αχμετ Νταβούτογλου. Οι βασικές αρχές στις οποίες στηρίχτηκε η εξωτερική πολιτική που πρότεινε ο Νταβούτογλου ήταν οι ακόλουθες:

1. Ισορροπία ανάμεσα στη δημοκρατία και την ασφάλεια
2. Πολιτική μηδενικών προβλημάτων απέναντι στις γειτονικές χώρες
3. Ανάπτυξη σχέσεων με όλες τις χώρες που θα αναδείξουν την Τουρκία περιφερειακή δύναμη
4. Αποφυγή αποκλειστικών συμμαχιών
5. Ρυθμική διπλωματία.

Γενικότερα, η ήπια δύναμη δηλώνει την ικανότητα επίτευξης των στόχων μέσα από την έλξη, σε αντίθεση με τον εξαναγκασμό. Πρόκειται για τη θετική εικόνα που μία χώρα μπορεί αν προβάλλει μέσα από τον πολιτισμό, τη κουλτούρα, τις πολιτικές ιδέες, την εξωτερική της πολιτική, το κοινωνικό και οικονομικό της επίπεδο. Άλλωστε, με την επίδειξη των στοιχείων αυτών, οι υπόλοιπες χώρες ίσως επιθυμήσουν να ακολουθήσουν το παράδειγμα της ανάπτυξής της ή ακόμη και να συναινέσουν σε πολιτικές που υπό άλλες προϋποθέσεις και συνθήκες να μην συμφωνούσαν.

Η Τουρκία, λοιπόν, προσπαθεί να αναδειχθεί ως ένα κράτος που στηρίζει τη δημοκρατία και τις αρχές της, την ελευθερία, τα ανθρώπινα δικαιώματα στον αραβικό κόσμο, ώστε έτσι να αναδυθεί ως μία σημαντική περιφερειακή δύναμη.

Ακολουθεί, λοιπόν, η παρουσίαση της εξωτερικής πολιτικής της μετά τον ψυχρό πόλεμο αναφορικά με τη ρητορική και το περιεχόμενό της. Μάλιστα, αναδεικνύονται οι αλλαγές της εξωτερικής της πολιτικής που ίσως οφείλονται στη μουσουλμανική ταυτότητα του κόμματος ΑΚΡ, ή στις νέες αρχές της εξωτερικής της πολιτικής όσον αφορά στο περιεχόμενο ή τη ρητορική ή τη συγκυριακή χρησιμότητά της ή τέλος στην ουσία της αν αποτελέσει μέσο υλοποίησης των νέο- οθωμανικών σχεδίων με στόχο να αναδειχθεί η Τουρκία ως μία ηγεμονική δύναμη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

1. Οι θεωρήσεις των Διεθνών Σχέσεων: Ρεαλιστική προσέγγιση

1.1. Κλασσικός Ρεαλισμός

Ο πρώτος εκφραστής του κλασσικού ρεαλισμού δεν είναι άλλος από τον κορυφαίο Έλληνα ιστορικό Θουκυδίδη, ο οποίος στο περίφημο έργο του η Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου¹ θέτει τις βάσεις και τις αρχές του ρεαλισμού πάνω στις οποίες θα βασιστούν μεταγενέστερα, κορυφαίοι θεωρητικοί της ρεαλιστικής θεώρησης. Τα έργα κυρίως των Μακιαβέλι², Κλαούζεβιτς³, Carr⁴, Hans Morgenthau⁵, Raymond Aron⁶, αλλά και άλλων θεωρητικών, θεμελίωσαν την σύγχρονη ρεαλιστική θεώρηση.

Από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και έπειτα, ο ρεαλισμός επικράτησε ως το κύριο θεωρητικό ρεύμα σκέψης της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων. Η παταγώδης αποτυχία του ιδεαλισμού στην περίοδο του μεσοπολέμου, όπως τονίζεται στο μνημειώδες έργο του Carr⁷, καθώς και τα καταστροφικά αποτελέσματα της υιοθέτησης της παραπάνω θεώρησης επανέφεραν στο προσκήνιο την κλασσική θεωρία της διεθνούς πολιτικής.

Οι βασικές θεωρητικές ιδέες και παραδοχές του κλασσικού ρεαλισμού, όπως θεμελιώθηκαν κυρίως από τον Θουκυδίδη και τον Μακιαβέλι αλλά και εξελίχθηκαν από νεότερους στοχαστές όπως ο Hobbes, ο Carr, ο Morgenthau, ο Aron, ο Watz, ο Gilpin, ο Wight, ο Mearsheimer και άλλοι, μπορούν να συνοψιστούν στα παρακάτω⁸.

Το έθνος- κράτος, όπως προέκυψε από την Συνθήκη της Βεσφαλίας, είναι το κύριο δρόν υποκείμενο στις διεθνείς σχέσεις. Τα κράτη είναι οι πιο σημαντικοί παράγοντες του διεθνούς συστήματος. Τα κράτη, προσωποποιημένα στην εκάστοτε κυβέρνηση, αποτελούν ορθολογικές και οντολογικές οντότητες, τα οποία δρουν ορθολογικά με σκοπό να μεγιστοποιήσουν το εθνικό τους συμφέρον που στην περίπτωση τους δεν είναι άλλο από την ασφάλεια και την επιβίωση τους. Η επιθυμητή αυτή κατάσταση της ασφάλειας ενός

¹ Βλ. Θουκυδίδου Ιστορία 1998, Ιστορία Πελοποννησιακού Πολέμου. Μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Αθήνα, Ι.Δ. Κολλάρου.

² Νικόλο Μακιαβέλι, Ηγεμόνας, Κάκτος, Αθήνα, 1994.

³ Clausewitz Carl Von, On War, edited and translated by Michael Howard and Peter Paret, Princeton University Press, Princeton, 1989.

⁴ Carr Edward, Η εικοσαετής κρίση 1919-1939, Εισαγωγή στη μελέτη των διεθνών σχέσεων, Ποιότητα, Αθήνα, 2000

⁵ Morgenthau Hans, Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace McGraw-Hill, New York, 1993.

⁶ Raymond Aron, Paix et guerre entre les Nations, Calmann- Levy, Paris, 1962.

⁷ Carr Edward, οπ. vo.4

⁸ Συνοπτική αναφορά στα έργα κυρίως των: Σπυρόπουλος Γεώργιος, Διεθνείς Σχέσεις Ρεαλιστική Προσέγγιση, Θεωρία και Πράξη, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2010, Παναγιώτης Ήφαιστος, Ιστορία, Θεωρία και Πολιτική Φιλοσοφία των Διεθνών Σχέσεων, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 1999, Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2004, Robert Jackson Georg Sorensen, Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 2006.

κράτους επιτυγχάνεται μόνο μέσω της ισχύος και δη της στρατιωτικής . Όλα τα κράτη επιδιώκουν την ισχύ και βάσει αυτής υπολογίζουν και διαμορφώνουν την πολιτική τους λαμβάνοντας υπόψη τους εξαναγκασμούς του διεθνούς συστήματος. Η κατάσταση στην οποία λαμβάνουν «χώρα» οι διεθνείς σχέσεις είναι άναρχη, μια κατάσταση συνώνυμη του πολέμου, μία «ζούγκλα»⁹. Αυτό συμβαίνει διότι δεν υπάρχει μια υπέρτατη αρχή ,κάποια κεντρική εξουσία ικανή να εμποδίσει τα κράτη στο να χρησιμοποιήσουν στρατιωτική βία. Έτσι το διεθνές περιβάλλον καθίσταται άναρχο και ανταγωνιστικό για τα κράτη και μέσα σε αυτό το περιβάλλον πρέπει αν επιτελέσουν τον πρωταρχικό σκοπό τους, την διασφάλιση του εθνικού συμφέροντος. Αυτή η αέναη αναζήτηση της ασφάλειας για ένα κράτος, που επιτυγχάνεται με την συνεχή προσπάθεια αύξησης των φορτίων ισχύος του, οδηγεί σε ένταση τον ανταγωνισμό ή σε σύγκρουση. Ο μόνο τρόπος ρύθμισης αυτής της κατάστασης είναι η ισορροπία δυνάμεων. Η ισορροπία δυνάμεων αποτελεί θεμελιώδη σταθεροποιητικό παράγοντα καθόσον αποτρέπει ένα κράτος να καταστεί τόσο ισχυρό ώστε να απειλήσει όλα τα υπόλοιπα. Αυτός ο ρυθμιστικός παράγοντας είναι που διασφαλίζει μια «τάξη» στις διεθνείς σχέσεις, όχι όμως και ειρήνη. Τα κράτη επιλέγουν να καταφύγουν στην επιλογή του πολέμου, όχι τυχαία ή από λάθος εκτίμηση, αλλά ως επιλογή εξυπηρέτησης των συμφερόντων τους. Όταν η εξωτερική πολιτική αποτυγχάνει στον σκοπό της , η προσφυγή στον πόλεμο αποτελεί μια καθόλα αποδεκτή λύση κατά τους ρεαλιστές, καθόσον κατά τον Carl von Clausewitz «ο πόλεμος αποτελεί την συνέχιση της πολιτικής με άλλα μέσα».

Οι διεθνείς οργανισμοί, για τους ρεαλιστές, δεν παίζουν σημαντικό ρόλο στη διεθνή σκηνή διότι δεν δρουν αυτόνομα, άλλωστε τα κράτη τους δημιουργούν και προς όφελος τους λειτουργούν. Δεν αποτελούν σε καμία περίπτωση μόνιμο πυλώνα αναφοράς στις διεθνείς σχέσεις. Η αποτελεσματικότητά τους επιτυγχάνεται όσο υπάρχει σύμπτωση συμφερόντων των ισχυρότερων κρατών, συνεπώς είναι κάτι πρόσκαιρο και είναι αποτέλεσμα αθροίσματος συμφερόντων και ισχύος των κρατών. Χαρακτηριστικά ο Θουκυδίδης αναφέρει «...στις ανθρώπινες σχέσεις τα νομικά επιχειρήματα έχουν αξία όταν εκείνοι που τα επικαλούνται είναι περίπου ίσοι σε δύναμη..» και «...ο ισχυρός επιβάλλει ότι του επιτρέπει η ισχύς του και ο αδύναμος υποχωρεί όσο του επιβάλλει η αδυναμία του...».

Συνοψίζοντας τα παραπάνω ο κλασικός ρεαλισμός: αποδέχεται μόνο τα κράτη ως κύριο υποκείμενα του διεθνούς συστήματος με υπέρτατο σκοπό την επιβίωση τους στην διεθνή «αρένα». Η ισχύς είναι το απόλυτο «νόμισμα» στον αγώνα για επιβίωση και αποτελεί αυτοσκοπό για να εξασφαλιστεί ή ασφάλεια. Πέρα των κρατών τίποτα άλλο δεν

⁹ Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα,2004, σελ.61.

παίζει σημαντικό ρόλο στην παγκόσμια πολιτική σκηνή ενώ οποιαδήποτε άλλη μορφή οργάνωσης είναι αποτέλεσμα σύμπτωσης και εξυπηρέτησης κρατικών συμφερόντων. Τέλος ο κλασικός ρεαλισμός βασίζεται στην υπόθεση ότι τα κράτη οδηγούνται από την ανθρώπινη φύση¹⁰ και το *animus dominandi*, τον ανθρώπινο πόθο για εξουσία¹¹. Το επίπεδο ανάλυσης της κλασικής θεώρησης είναι το κρατικό-προσωπικό με επίκεντρο της προσοχής στους ηγέτες των κρατών και στον αξιωματικά δεσπόζον ρόλο του κράτους, ενώ το διεθνές σύστημα και η δομή του δεν υιοθετείται ως εργαλείο ανάλυσης των φαινομένων.

1.2. Νεορεαλισμός

1.2.1. Δομικός ρεαλισμός

Η θεώρηση του Νεορεαλισμού ή αλλιώς και δομικός ρεαλισμός προέκυψε ως εξέλιξη-βελτίωση του κλασικού παραδείγματος. Η ονομασία της θεωρίας "δομικός ρεαλισμός" έγκειται στο ότι η βάση ανάλυσης της είναι η δομή του συστήματος και αυτή είναι και η καίρια διαφορά με τον κλασικό ρεαλισμό. Ο κορυφαίος νεορεαλιστής διανοούμενος είναι αναμφίβολα ο Kenneth Waltz, ο οποίος με το έργο του *Theory of International Politics*¹² το 1979 παρουσίασε την νεορεαλιστική θεώρηση. Είχε προηγηθεί το 1959, στο *Man, the State and War*¹³, όπως αναφέρει και ο Γ. Σπυρόπουλος¹⁴, μια πρώτη αναφορά στο διεθνές σύστημα. Σε αυτό διέκρινε τρία επίπεδα, στα οποία μπορούσαν να αναζητηθούν τα αίτια του πολέμου: η ανθρώπινη φύση, ο φιλειρηνικός ή φιλοπόλεμος χαρακτήρας των κρατών και τέλος η άναρχη δομή του διεθνούς συστήματος¹⁵.

Σε αντίθεση με τον κλασικό ρεαλισμό, που εστιάζει στην ανθρώπινη φύση, ο νεορεαλισμός δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη δομή του συστήματος, αγνοώντας την ανθρώπινη φύση, στα αλληλοεξαρτώμενα συστατικά του και στους καταναγκασμούς που

¹⁰ «Κατά τον Morgenthau είναι εγωκεντρική, συμφεροντολογική και ιδιοτελής. Η ιδιοτέλεια αποτελεί βασικό στοιχείο της ανθρώπινης φύσης, όλοι οι άνθρωποι έχουν τουλάχιστον το κοινό συμφέρον να εξασφαλίζουν την ασφάλεια και την επιβίωση τους.» Robert Jackson Georg Sorensen, *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 2006, σ.126.

¹¹ Morgenthau Hans, *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, McGraw-Hill, New York, 1993.

¹² Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, New York, McGraw-Hill, 1979.

¹³ Kenneth Waltz, *Man, the State and War*, New York, Columbia University Press, 1959.

¹⁴ Βλ. Σπυρόπουλος Γεώργιος, *Διεθνείς Σχέσεις Ρεαλιστική Προσέγγιση*, Θεωρία και Πράξη, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2010, σ.46.

¹⁵ «Ένα διεθνές σύστημα υπάρχει, όταν πληρούνται δύο όροι: α. Υπάρχουν διασυνδέσεις μεταξύ των μονάδων του συστήματος, έτσι ώστε αλλαγές στο ένα μέρος του συστήματος να δημιουργούν αλλαγές σε άλλα μέρη του και β. η συνολική συμπεριφορά του συστήματος να διαφέρει από τη συμπεριφορά, τις προσδοκίες και τις προτεραιότητες των επιμέρους μονάδων του.» Βλ. Ηλίας Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2004, σ.64.

αυτό επιβάλλει στους δρώντες¹⁶. Το σύστημα εξακολουθεί και στο νεορεαλισμό να διέπεται από μια κατάσταση αναρχίας, τα κράτη ανταγωνίζονται μεταξύ τους στην εξασφάλιση του εθνικού τους συμφέροντος, ή οποία, και εδώ, εξασφαλίζεται μέσω της ισχύος. Η συμπεριφορά ή οι αλλαγές στη συμπεριφορά των κρατών δεν οφείλεται σε εσωτερικές διεργασίες των κρατών(πολιτικές εξελίξεις, κυβερνητικές διαμάχες) αλλά στις πιέσεις(σχετική κατανομή ισχύος ανάμεσα στις διάφορες δυνάμεις) της δομής του συστήματος, τα πρόσωπα δεν έχουν και τόση σημασία γιατί οι επιλογές τους εξαρτώνται άμεσα από τη δομή του συστήματος. Βέβαια στον δομικό ρεαλισμό δεν υπάρχει αμιγές εθνικό συμφέρον διότι αυτά υπαγορεύονται από τις δομές του συστήματος. Έτσι κάθε κράτος ορίζει το δικό του εθνικό συμφέρον επηρεασμένο από τις δομικές πιέσεις. Επιπλέον ,σύμφωνα με τη νεορεαλιστική θεώρηση, υπάρχουν αυστηροί περιορισμοί στη συμπεριφορά των κρατών μεταξύ τους, που απορρέουν από τη δομή του συστήματος ενώ καμία αλλαγή στο εσωτερικό ενός κράτους δεν επηρεάζει τις (δομικές) σχέσεις του με τα άλλα¹⁷. Οι διεθνείς θεσμοί , σε αντίθεση με τον κλασικό ρεαλισμό όπου είναι αποτέλεσμα σύμπτωσης συμφερόντων, αποτελούν την εικόνα της πάγιας κατανομής ισχύος στο διεθνές σύστημα και δρουν προς συμφέρον των ισχυρών(όπως και στον κλασικό ρεαλισμό).

Εξετάζοντας τα κράτη ο νεορεαλισμός του Waltz, τα τοποθετεί στο επίκεντρο της ανάλυσης του. Τα κράτη είναι όμοια όσον αναφορά τις υποχρεώσεις τους ακόμη και αν οι ικανότητες τους για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων αυτών διαφέρουν. Οι διαφορές τους συνδέονται με τις δυνατότητες τους και όχι με τη λειτουργία τους¹⁸, καθόσον όλα τα κράτη οφείλουν να παρέχουν τις ίδιες υπηρεσίες και εκτελούν όμοιες λειτουργίες(πχ. εισπράττουν φόρους, ασκούν εξωτερική πολιτική κ.λπ.). Εκεί που διαφέρουν πραγματικά τα κράτη είναι μόνο στις σχετικές τους δυνατότητες , όπου παρατηρούνται σημαντικές αποκλίσεις. Κατά τον Waltz, τα κράτη «ξεχωρίζουν βασικά από τις μεγαλύτερες ή μικρότερες δυνατότητες που έχουν να εκτελέσουν συγκεκριμένες λειτουργίες... η δομή του συστήματος μεταβάλλεται κάθε φορά που μεταβάλλεται και η κατανομή των δυνατοτήτων μεταξύ των μονάδων τους συστήματος»¹⁹. Τα κράτη που παίζουν τον πλέον σημαίνοντα ρόλο στη διαμόρφωση των ισορροπιών του διεθνούς συστήματος είναι οι μεγάλες δυνάμεις. Συνεπώς οι αλλαγές στο σύστημα είναι δυνατές μόνο με την άνοδο ή πτώση των μεγάλων δυνάμεων και μπορούν αν επέλθουν μόνο με ανατροπή του συστήματος (πόλεμος). Έτσι «ο νεορεαλισμός μας δίνει πολύ λίγες πληροφορίες για το πώς μπορεί να

¹⁶ «Τα κράτη εξακολουθούν και εδώ, όπως και στον ρεαλισμό, να είναι οι κύριοι δρώντες του συστήματος και να αποτελούν ταυτόσημες λειτουργικές οντότητες». Βλ. ο.π., σ.65.

¹⁷ Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα,2004, σ.66.

¹⁸ Kenneth Waltz, Theory of International , Politics, New York, McGraw-Hill,1979,σ.96.

¹⁹ Ο.π., σ.97.

προκύψει αλλαγή, κάτι που είναι αναμενόμενο από μια θεώρηση που διατρέχεται από τη φιλοσοφία της διατήρησης του συστήματος»²⁰.

Τα κράτη στην προσπάθεια της εξασφάλισης του εθνικού τους συμφέροντος αναζητούν την ισχύ. Έτσι προκύπτει ένα ενδιαφέρον ερώτημα, το οποίο ο νεορεαλισμός το αντιμετωπίζει-εξηγεί με τις παρακάτω «υποθεωρήσεις» του: πόση ισχύς είναι αρκετή; με πόση δύναμη είναι ικανοποιημένο ένα κράτος; μέχρι ποιο σημείο, υπό το πρίσμα κόστους-οφέλους, αναζητούν τα κράτη την ισχύ;

1.2.2. Αμυντικός-Επιθετικός ρεαλισμός

Σύμφωνα με τον αμυντικό ρεαλισμό, που παρουσιάστηκε κυρίως από τον Waltz, παρόλο που οι μεγάλες δυνάμεις αναζητούν την ισχύ δεν τις καθιστά αυτό από την φύση τους επιθετικές. Αντ' αυτού όλα τα κράτη προσπαθούν να επιβιώσουν και επιζητούν πάνω απ' όλα την ασφάλεια. Τα κράτη λόγω της αναρχίας, που επικρατεί στο σύστημα, συμπεριφέρονται αμυντικά με διάθεση διατήρησης της υφιστάμενης ισορροπίας ισχύος. «Η πρώτη έγνοια των κρατών είναι να διατηρήσουν τη θέση τους στο σύστημα»²¹. Εν μέρει η εξήγηση μπορεί να δοθεί από την ανάδυση του διλήμματος ασφαλείας²² μεταξύ δύο κρατών. Έτσι η διατήρηση του status quo ενισχύει το αίσθημα ασφαλείας και μειώνει την αναρχία των διεθνών σχέσεων.

Η απάντηση των αμυντικών ρεαλιστών στο ερώτημα, πόση ισχύς είναι αρκετή, είναι, από τη στιγμή που υπάρχει μια σχετική ισορροπία, όχι πολύ περισσότερη από ότι ήδη έχουν. Το κράτος πρέπει να επικεντρώνεται στην διατήρηση του δικού του status quo, προσέχοντας να μην επιζητήσει «υπερβολική» ισχύ διότι αυτό θα οδηγήσει στο συνασπισμό εναντίον του άλλων κρατών, με πιθανό αποτέλεσμα να βρεθεί σε δυσχερέστερη θέση από ότι θα ήταν αν δεν είχε επιζητήσει την επιπλέον ισχύ. «... τα κράτη εξισορροπούν την ισχύ, αντί να την μεγιστοποιούν. Τα κράτη σπανίως έχουν την πολυτέλεια να θέσουν ως σκοπό τους τη μεγιστοποίηση της ισχύος. Η διεθνής πολιτική παραείναι σοβαρή υπόθεση για κάτι τέτοιο»²³.

²⁰ Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2004, σ.67.

²¹ Kenneth Waltz, Theory of International Politics, New York, McGraw-Hill, 1979, σ.269.

²² Η προσπάθεια ενός κράτους Α να αυξήσει τα φορτία ισχύος του, ώστε να μεγιστοποιηθεί η επιζητούμενη ασφάλεια, οδηγεί σε αποδυνάμωση της ασφαλείας ενός κράτους Β, το οποίο στη λογική εξισορρόπησης της ισχύος, προβαίνει και αυτό σε αύξηση των δικών του φορτίων ισχύος. Η αρχική πρόθεση του κράτους Α εκλαμβάνεται ως πιθανή απειλή από το κράτος Β, το οποίο προβαίνει αναπόφευκτα στις απαραίτητες δικές του ενέργειες. Υπό αυτό το πρίσμα μια αύξηση ισχύος δεν συνεπάγεται οπωσδήποτε αύξηση της ασφαλείας και οδηγεί σε ακριβώς αντίθετα, του επιθυμητού, αποτελέσματα.

²³ Ο.π., σ.270.

Μια τελείως διαφορετική απάντηση για την ισχύ προσφέρει ο επιθετικός ρεαλισμός, οι αρχές του οποίου τέθηκαν με το έργο του J. Mearsheimer²⁴. Σε αυτό ο συγγραφέας αναφέρει: «Οι επιθετικοί ρεαλιστές, από την άλλη πλευρά, πιστεύουν ότι στη διεθνή πολιτική σπανίως βρίσκονται δυνάμεις που είναι υπέρ του status quo, κι αυτό γιατί το διεθνές σύστημα δημιουργεί ισχυρά κίνητρα στα κράτη να αναζητήσουν ευκαιρίες για να αποκτήσουν ισχύ εις βάρος των ανταγωνιστών τους και να εκμεταλλευτούν αυτές τις καταστάσεις όταν τα οφέλη ξεπερνούν τα κόστη. Ο τελικός σκοπός ενός κράτους είναι να γίνει ο ηγεμόνας του συστήματος»²⁵.

Η θεωρία του επιθετικού ρεαλισμού είναι, όπως και ο αμυντικός, μια δομική θεωρία διεθνούς πολιτικής. Συμβαδίζει με τον αμυντικό στο ότι τα κράτη προσπαθούν να επιβιώσουν σε ένα κόσμο αναρχίας ,χωρίς υπέρτατη αρχή, με βασικό απαιτούμενο για την επιβίωση τους την ισχύ. Απορρίπτεται η άποψη του Morgenthau, περί εκ φύσεως επιθετική προδιάθεση των κρατών, προβάλλοντας ως αντίλογο στο ότι το σύστημα αναγκάζει τις μεγάλες δυνάμεις να μεγιστοποιούν τα φορτία ισχύος των, διότι αποτελεί τον βέλτιστο τρόπο για να μεγιστοποιηθεί η ασφάλεια τους. Η θεωρία δίνει μικρή προσοχή στα άτομα ή σε εσωτερικές πολιτικές επιρροές καθώς «τείνει να αντιμετωπίζει τα κράτη σαν μύρα κουτιά ή μπάλες μπιλιάρδου»²⁶.

Κατά τον επιθετικό ρεαλισμό τα κράτη έχουν πάντα μια κάποια στρατιωτική ικανότητα και επιπλέον δεν μπορούν να είναι σίγουρα για τις προθέσεις των άλλων κρατών. Αυτό προκαλεί φόβο ο οποίος δεν μπορεί να εξαλειφθεί τελείως παρά μόνο να μετριαστεί μέσω της ασφάλειας που προσφέρει η αύξηση της ισχύος. Έτσι στο διεθνές σύστημα δεν υπάρχουν δυνάμεις που να επιθυμούν την διατήρηση του υπάρχοντος status quo, πλην του περιφερειακού ηγεμόνα που προσπαθεί να διατηρήσει την κυριαρχία του απέναντι σε δυνητικούς ανταγωνιστές. Ο J. Mearsheimer κάνει λόγο για περιφερειακό ηγεμόνα και όχι παγκόσμιο όπως αναφέρει ο R. Gilpin , καθώς «...ουδέποτε έχει υπάρξει κάποιος πλανητικός ηγεμόνας και δεν αναμένεται να υπάρξει κάποιος σύντομα»²⁷. Το κυριότερο εμπόδιο για την παγκόσμια κυριαρχία είναι η ανασχετική δύναμη του νερού, ειδικότερα «..η δυσκολία προβολής ισχύος διαμέσου των ωκεανών του κόσμου στο έδαφος μιας αντίπαλης μεγάλης δύναμης»²⁸. Η παραλυτική εξουσία των υδάτων εμποδίζει κάθε κράτος, ανεξάρτητα του πόσο ισχυρό είναι, να κατακτήσει και να έχει υπό τον έλεγχο του, αποτελεσματικά και με διάρκεια, εδάφη που είναι σε άλλη ήπειρο από τη δική του.

²⁴ J.Mearsheimer, Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων, Αθήνα, Ποιότητα, 2006.

²⁵ Ο.π.,σ.61.

²⁶ J.Mearsheimer, Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων, Αθήνα, Ποιότητα, 2006,σ.39.

²⁷ Ο.π.,σ.101.

²⁸ Ο.π.,σ.101.

Συνοπτικά, σύμφωνα με τον αμυντικό ρεαλισμό, τα κράτη επιδιώκουν την ασφάλεια τους και θα εξασφαλίσουν όση ισχύ είναι αρκετή για να τους την εξασφαλίσει χωρίς βέβαια την διατάραξη της υπάρχουσας ισορροπίας, η οποία αποτελεί το κοινό συμφέρον τους. Αντίθετα στον επιθετικό ρεαλισμό οι μεγάλες δυνάμεις, όπως αναφέρει ο Γ. Σπυρόπουλος²⁹, είναι «hegemony seekers»(αυτοί που επιδιώκουν την ηγεμονία) και ασκούν μια πολιτική επιθετικής ισχύος προς όλες τις κατευθύνσεις είτε πρόκειται για αντίπαλα κράτη είτε με συμμαχικά. Η ιδεώδης κατάσταση, κατά τον J. Mearsheimer, για οποιαδήποτε μεγάλη δύναμη είναι να αποτελεί τον μοναδικό περιφερειακό ηγεμόνα του κόσμου καθώς οι περιφερειακοί ηγεμόνες δεν θέλουν συναδέλφους.

1.2.3. Τροποποιημένος δομικός ρεαλισμός

Ο τροποποιημένος δομικός ρεαλισμός είναι μια προσπάθεια βελτίωσης των υφιστάμενων θεωρήσεων των διεθνών σχέσεων. Αποτελεί μια πρόταση βελτίωσης του κλασικού και του δομικού ρεαλισμού με στοιχεία από την πλουραλιστική θεώρηση³⁰. Με την θεωρία αυτή εισάγονται στην ανάλυση των διεθνών σχέσεων και άλλοι παράγοντες εκτός από το κράτος. Έτσι στην ανάλυση των διεθνών σχέσεων, με τον τροποποιημένο δομικό ρεαλισμό, συμβάλλουν πλέον και οι διεθνείς θεσμοί, οι παγκόσμιοι οικονομικοί οργανισμοί καθώς και διακυβερνητικοί οργανισμοί.

Η τροποποίηση αυτή, όπως προτάθηκε από τον Robert O. Keohane³¹, στηρίζεται στην βασική αρχή του κλασικού και του νεορεαλισμού ότι τα κράτη αποτελούν τους κύριους, αλλά όχι και μοναδικούς, παράγοντες του διεθνούς συστήματος. Στο διεθνές σύστημα εισάγονται ως σημαντικοί παράγοντες οι διεθνείς θεσμοί, οι διακυβερνητικοί οργανισμοί και δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στην επιρροή των μη κρατικών φορέων στην λήψη αποφάσεων των κύριων δρώντων (κράτη) όπως η κοινωνία των εθνών, εμπορικοί συνασπισμοί και διεθνείς οργανώσεις. Διατηρείται το αξίωμα του ορθολογισμού με στόχο τη μεγιστοποίηση των κερδών³². Τα κράτη δεν αποζητούν πάντα την στρατιωτική ισχύ, καθώς όταν το επιτρέπουν οι συνθήκες στρέφουν το ενδιαφέρον τους και σε άλλους τομείς (π.χ. οικονομία, ενέργεια). Επιπλέον οι πηγές ισχύος δεν είναι το ίδιο προσοδοφόρες σε όλους τους τομείς του διεθνούς συστήματος, έτσι τα κράτη αξιολογούν την αξία της ισχύος, ανάλογα με τους επιδιωκόμενους στόχους, και επιλέγουν το αποτελεσματικότερο

²⁹ Σπυρόπουλος Γεώργιος, «Διεθνείς Σχέσεις Ρεαλιστική Προσέγγιση, Θεωρία και Πράξη», εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2010, σ.90.

³⁰ Για την πλουραλιστική θεώρηση βλ. Ηλίας Κουσκουβέλης, «Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις», εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2004, σ.70-76.

³¹ Robert O. Keohane, «Structural Realism and Beyond», στο A.D. Finifter, «Political Science: The State of the Discipline», American Political Science Association, Washington D.C., σ.503-540.

³² Ο.π., no 29, σ.77.

μέσο (εκτός της ισχύος) για κάθε περίπτωση μέσο. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της σύνδεσης (linkage) διαφορετικών τομέων δραστηριοτήτων³³. Τέλος ο προσδιορισμός των συμφερόντων επηρεάζεται άμεσα από τις δομικές πιέσεις του συστήματος αλλά και ακόμα από τους διεθνείς θεσμούς και άλλους παράγοντες (π.χ. το διεθνές δίκαιο, μη κρατικοί φορείς).

Η προσφορά του τροποποιημένου δομικού ρεαλισμού στην ερμηνεία των διεθνών σχέσεων έγκειται κυρίως στην ανάλυση του θέματος που αφορά την αποτελεσματική χρήση της ισχύος, μιας και στο διεθνές σύστημα έχουν κάνει την εμφάνισή τους διάφορες αποτελεσματικές μορφές πολιτικής, αλλά και οικονομικής, συνεργασίας. Στον τροποποιημένο δομικό ρεαλισμό βασίζονται οι θεωρίες περί διεθνών καθεστώτων³⁴. Όπως εύστοχα τονίζει ο J.S. Nye «οι πιο ενδιαφέρουσες εξηγήσεις συνήθως εμπλέκουν την αλληλεπίδραση μεταξύ των περιορισμών του διεθνούς συστήματος, τη φύση της κοινωνίας των κρατών και τις πολιτικές των μεγαλύτερων κρατών»³⁵.

Η προσπάθεια θεμελίωσης της εργασίας πάνω στις τρεις προαναφερθείσες ρεαλιστικές θεωρήσεις των διεθνών σχέσεων, είναι επιλογή του γράφοντος καθώς, σύμφωνα με την υποκειμενική του αντίληψη, η ρεαλιστική προσέγγιση όπως προσφέρεται από τις τρεις παραπάνω θεωρήσεις, αποτελεί το καλύτερα δυνατό και πιο ολοκληρωμένο επεξηγηματικό εργαλείο του υπό εξέταση θέματος της εργασίας. Αποτελεί επιλογή του γράφοντος να μην εξεταστεί η μεταψυχροπολεμική εξωτερική πολιτική της Τουρκίας με άλλα μεθοδολογικά «εργαλεία» όπως ο φιλελεύθερος ρεαλισμός³⁶, ο ηγεμονικός ρεαλισμός³⁷ ή ο στρατηγικός ρεαλισμός³⁸. Ασφαλώς και δεν δύναται να επεξηγηθούν και να φωτισθούν πλήρως όλες οι πτυχές της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας μόνο μέσω των παραπάνω θεωρήσεων ωστόσο, κατά τον γραφών, μέσω αυτών των θεωρήσεων προσφέρεται μια ευκρινέστατη και επεξηγηματική εικόνα των γεγονότων που μας οδηγούν σε μία γενικότερα καλύτερη εξήγηση της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας μετά το τέλος του Ψυχρού πολέμου και ειδικότερα από το 2001 και μετά.

³³ Ο.π., σ.78.

³⁴ Ο.π., σ.78.

³⁵ J.S. Nye, Nuclear Learning and the US-Soviet Security Regimes, International Organization, τομ. 41, τευχ.3, 1987, σ.372.

³⁶ Για περαιτέρω εμπάθυνση στις αρχές του φιλελεύθερου ρεαλισμού βλ. Σπυρόπουλος Γεώργιος, Διεθνείς Σχέσεις Ρεαλιστική Προσέγγιση, Θεωρία και Πράξη, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2010, σ.59.

³⁷ Για περαιτέρω βλ. οπ. παρ. σ.91.

³⁸ Για περαιτέρω βλ. Robert Jackson Georg Sorensen, Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 2006, σ.135.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

2. Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας μετά το τέλος του Ψυχρού πολέμου

Το ενδιαφέρον των Η.Π.Α., της μοναδικής πια υπερδύναμης μετά το τέλος του Ψυχρού πολέμου, εστιάζεται πλέον σε περιοχές όπως είναι η Μέση Ανατολή, η πρώην ΕΣΣΔ και η Ευρώπη³⁹, μέσα σε αυτό το πεδίο ενδιαφέροντος ανήκει και η Τουρκία.

Ουσιαστικά πρόκειται για μια έμμεση παραδοχή της σημαντικότητας της Τουρκίας ως στρατηγικού εταίρου και μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Η σημασία της Τουρκίας αναγνωρίζεται τόσο από τα κυβερνητικά έγγραφα, όσο και από τους αναλυτές. Συγκεκριμένα ο Alan O. Makovsky, ειδικός σε θέματα που αναφέρονται στη Μέση Ανατολή και συνεργάτης του Ινστιτούτου Washington για την Πολιτική στην Εγγύς Ανατολή (Washington Institute for Near East Policy), έκρινε πως η Τουρκία αποτελούσε ένα «κομβικό κράτος», όχι μόνο για την αμερικανική εξωτερική πολιτική που ασκούσε την περίοδο εκείνη, αλλά και ως μια ευρύτερη έννοια. Οι γενικές διαστάσεις της κομβικότητας πηγάζουν από την γειτνίαση με περιοχές ζωτικής σημασίας για τα συμφέροντα των Η.Π.Α. (Βαλκάνια, πρώην ΕΣΣΔ, αραβοϊσραηλινή ζώνη, κλπ) και από την ιστορική επιδεκτικότητα της σε ιδεολογικές αλλαγές, όπως ήταν η μετάβαση από την Οθωμανική Αυτοκρατορία στην Τουρκική Δημοκρατία⁴⁰.

Ως προς την εξωτερική της πολιτική, η Τουρκία θεωρήθηκε επίσης και ένα «κράτος-υβρίδιο» καθώς αποτέλεσε το μοναδικό μουσουλμανικό κράτος-μέλος του ΝΑΤΟ, που κατόρθωσε να συνδεθεί τελωνειακά με την Ε.Ε. διατηρώντας τις βασικές αρχές του δημοκρατικού πολιτεύματος ανάμεσα στα μουσουλμανικά κράτη και γενικότερα αποτελώντας ένα πρότυπο- παράδειγμα για τον μουσουλμανικό κόσμο⁴¹.

Η κομβικότητα για τις Η.Π.Α. αυξάνεται και από την γεωγραφική της θέση, το ότι χρησίμευε ως φορέας προώθησης των αμερικανικών συμφερόντων σε παρακείμενες περιοχές, προσέγγισε τα τουρκογενή κράτη της πρώην ΕΣΣΔ (Αζερμπαϊτζάν, Τουρκμενιστάν, Ουζμπεκιστάν, κλπ), συγκρότησε ένα στρατηγικού άξονα με το Ισραήλ

³⁹ Η.Π.Α.. Υπουργείο Άμυνας.1992. FY 94-99 Defense Planning Guidance Sections for Comment (U). http://www.gwu.edu/~nsarchiv/nukevault/ebb245/doc03_full.pdf (προσβάσιμο από 10 Δεκεμβρίου 2007), 16.

⁴⁰ Makovsky A.O. 2001. Τουρκία. Στο Τα Κομβικά Κράτη και η Εξωτερική Πολιτική των ΗΠΑ, επιμ. Chase R., Hill E., Kennedy P., μετ. Πεταλάς Η., 159-160. Αθήνα: Παπαζήσης.

⁴¹ Ο.π., 160-163.

και παρείχε βοήθεια σε ειρηνευτικές αποστολές επηρεάζοντας παράλληλα τους ομόθρησκους πληθυσμούς⁴² των Βαλκανίων⁴³.

Η άντληση ζητημάτων και στοιχείων της Τουρκίας αναφορικά με τα εσωτερικά της προβλήματα συμβάλλει για την διαπίστωση σχετικά με την ακολουθητέα πολιτική εκ μέρους των Η.Π.Α., όπου επιβεβαιώνεται ο ρόλος της Τουρκίας, υποστηρίζεται το κοσμικό, δημοκρατικό και φιλοδυτικό του χαρακτήρα του κράτους, ξεκινούν οι διάλογοι χαμηλών τόνων για τα ανθρώπινα δικαιώματα, υποστηρίζονται οι φιλοδυτικές δυνάμεις, συμπεριλαμβανομένου και του στρατού, καθώς συνεργάζεται σε θέματα τρομοκρατίας, προμήθειες όπλων, κλπ)⁴⁴

Ο σύμβουλος ασφαλείας του προέδρου, Κάρτερ Ζμπίζκιου Μπρεζίνσκι (Zbigniew Brzezinski), κατατάσσει την Τουρκία στους «γεωπολιτικούς άξονες», τα κράτη των οποίων «η σημασία δεν προέρχεται από τη δύναμη τους ή τα κίνητρα τους, αλλά από την ευαίσθητη θέση τους και από τις συνέπειες, από τις οποίες έχει η δυνητικά ευάλωτη κατάσταση τους στη συμπεριφορά των γεωστρατηγικών παικτών⁴⁵». Παραδέχεται όμως ότι μαζί με το Ιράν είναι «δραστήριες γεωστρατηγικά χώρες⁴⁶». Τέλος, προτείνει την στρατηγική συνεργασία για τα ζητήματα που αφορούν την λεκάνη της Κασπίας και της περιοχής που χαρακτηρίζει ως Ευρασιατικά Βαλκάνια⁴⁷.

Οι κριτικοί σχετικά με θέματα εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας δεν μοιάζουν να είναι φιλότουρκοι. Ο αντιπρόεδρος, υπεύθυνος για θέματα άμυνας και εξωτερικής πολιτικής του ιδρύματος CATO, Τέντ Γκάλεν Κάρπεντερ (Ted Galen Carpenter), στηλιτεύει την αμερικανική ανοχή έναντι της Τουρκίας όσον αφορά τις κατά καιρούς στρατιωτικές επεμβάσεις, τις εθνοκαθάρσεις και την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε περιοχές όπως η Κύπρος και το Κουρδιστάν. Συμπεραίνεται, μάλιστα, ότι η Τουρκία αποτελούσε μια αναθεωρητική δύναμη ενθαρρύνοντας έτσι την αμερικανική κυβέρνηση να είναι πιο αυστηρή στις σχέσεις της με την Τουρκία⁴⁸

⁴² Η.Π.Α.. Υπουργείο Άμυνας, 1992. FY 94-99 Defense Planning Guidance Sections for Comment (U). http://www.gwu.edu/~nsarchiv/nukevault/ebb245/doc03_full.pdf (προσβάσιμο από 10 Δεκεμβρίου 2007), 16.

⁴³ Ο.π., 168-177.

⁴⁴ Ο.π., 210-215

⁴⁵ Brzezinski Z. 1998. Η Μεγάλη Σκακιέρα: Η Αμερικανική Υπεροχή και οι Γεωστρατηγικές της Επιταγές, 79. Αθήνα: Λιβάνης

⁴⁶ Ο.π., 80.

⁴⁷ Ο.π., 350.

⁴⁸ Carpenter T.G. 1999. Washington's Turkish Blinders. CATO Institute, http://www.cato.org/pub_display.php?pub_id=4938 (16 Νοεμβρίου 1999).

2.1. Τα γεγονότα.

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η Τουρκία παρείχε υποστήριξη στις δυνάμεις που έδρασαν στον Πόλεμο του Κόλπου, διαθέτοντας τις βάσεις της απ' όπου ξεκινούσαν οι αεροπορικές⁴⁹ επιχειρήσεις ,γεγονός που οδήγησε στην επίσκεψη του προέδρου Μπους και την υπόσχεση για περαιτέρω βοήθεια⁵⁰ . Όντως, λοιπόν, στα χρόνια που ακολούθησαν προέκυψε η χρηματοδότηση της δημιουργίας της ντόπιας βιομηχανικής βάσης να παραχθούν αεροπορικά αεροσκάφη, να προμηθευτούν με επιπλέον πολεμικά συστήματα (όπλα), για να αποκτηθεί τεχνογνωσία που είχε ως αποτέλεσμα την εκτόξευση του πρώτου τηλεπικοινωνιακού δορυφόρου (1994), ενθαρρύνθηκε η στρατηγική συνεργασία με το Ισραήλ (1996) , ενώ υποστηρίχθηκε η τουρκική πρόταση για τη δημιουργία του αγωγού πετρελαίου Μπακού-Τσειχάν⁵¹

Εκτός από τον στρατιωτικό τομέα, έγιναν προσπάθειες από την κυβέρνηση Κλίντον και για οικονομική συνεργασία, καθώς η Τουρκία θεωρούνταν μια σημαντική αγορά για τις Η.Π.Α. ως προς τα δάνεια, αλλά και γενικότερα τις προμήθειες σε αγροτικά προϊόντα και πρώτες ύλες⁵².

Οι προστριβές μεταξύ ΗΠΑ και Τουρκίας δεν άργησαν αν προκύψουν. Η κυβέρνηση Κλίντον δεν συνεργάστηκε με την Άγκυρα για το θέμα των Κούρδων στο Βόρειο Ιράκ, ενώ η στρατιωτική βοήθεια για την περίοδο 1994-1997 κρίθηκε προβληματική. Παρόλο που έλαβε ευνοϊκή τροπή για την Τουρκία η κρίση των Ιμίων κυρίως λόγω της αμερικανικής παρέμβασης, ωστόσο, το πρόγραμμα προμήθειας τριών φρεγατών αναβλήθηκε⁵³.

Η άνοδος του ισλαμιστή ηγέτη Ερμπακάν (Necmettin Erbakan) οδήγησε σε προσπάθειες σύσφιξης των σχέσεων με το Ιράν και τον μουσουλμανικό κόσμο. Μάλιστα, έπειτα από αυτό, ξεκίνησε η ανησυχία των αμερικανών ιθυνόντων για «πιθανή εξάπλωση του φονταμενταλισμού και της τρομοκρατίας⁵⁴». Η ανατροπή της κυβέρνησης Ερμπακάν το 1997 από τον «εγγυητή του κοσμικού κράτους», χαροποίησε ιδιαίτερα τις ένοπλες δυνάμεις των δυτικοευρωπαϊκών κυβερνήσεων⁵⁵.

⁴⁹ Makovsky A.O. 2001. Τουρκία. Στο Τα Κομβικά Κράτη και η Εξωτερική Πολιτική των ΗΠΑ, επιμ. Chase R., Hill E., Kennedy P., μετ. Πεταλάς Η., 168-177. Αθήνα: Παπαζήσης.

⁵⁰ Αθανασοπούλου Ε. 20012002. Τουρκία-Ηνωμένες Πολιτείες μετά το Τέλος του Ψυχρού Πολέμου: Σχέσεις-Προοπτικές. Στο Η σύγχρονη Τουρκία: Κοινωνία, Οικονομία και Εξωτερική Πολιτική, επιμ. Βερέμης Θ. και Ντόκος Θ.Π., 381-382. Αθήνα: Παπαζήσης

⁵¹ Ο.π., 382-385.

⁵² Ο.π., 386.

⁵³ Ο.π., 387-388.

⁵⁴ Makovsky A.O. 2001. Τουρκία. Στο Τα Κομβικά Κράτη και η Εξωτερική Πολιτική των ΗΠΑ, επιμ. Chase R., Hill E., Kennedy P., μετ. Πεταλάς Η., 174. Αθήνα: Παπαζήσης.

⁵⁵ Ο.π., 195.

Μία γενική αποτίμηση της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας στα χρόνια μετά τον Ψυχρό πόλεμο ως και το 2001 και κυρίως στα χρόνια του ιδρυτή του τουρκικού κράτους δείχνουν ότι ήταν μία εσωστρεφής πολιτική. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το γεγονός ότι ένα από τα δόγματα του Κεμάλ Ατατούρκ στην εξωτερική πολιτική ήταν να απέχουν από τα πράγματα σε ζητήματα της Μέσης Ανατολής σχετικά με το αν έπρεπε να αναμειχθεί η Τουρκία ή όχι⁵⁶.

Σύμφωνα με τον Τσεμ, I., η Τουρκία αναγκάστηκε να διακόψει κάθε δεσμό με το οθωμανικό παρελθόν της, καθώς μόνο έτσι θα κατάφερνε να δημιουργήσει ένα κράτος-έθνος που να στηρίζεται σε νέα τάξη πραγμάτων. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού πολέμου, τόσο η πρωτοκαθεδρία της Ατλαντικής Συμμαχίας, όσο και το γεγονός ότι θα υπήρχαν αναμενόμενα οφέλη από την ενδεχόμενη ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, την οδήγησαν να στραφεί κατά ένα μονομερή τρόπο αναφορικά με την εξωτερική της πολιτική ολοκληρωτικά προς τη Δύση⁵⁷.

Ως και το τέλος του Ψυχρού πολέμου, ο διπολισμός οδήγησε σε ασφυκτικά πλαίσια το πεδίο της άσκησης της εξωτερικής της πολιτικής. Οι ΗΠΑ ουσιαστικά καθόριζαν και κατεύθυναν την εξωτερική πολιτική όλων των νατοϊκών εθνών. Η Τουρκία, από την άλλη, θεωρούνταν ως ένα αραβικό κράτος, η «χωροφυλακή της Δύσης».

Αναμφίβολα, οι ΗΠΑ θεωρούνταν η μοναδική υπερδύναμη, λόγω της κυριαρχικής της θέσης και ισχύος σε στρατιωτικό κυρίως επίπεδο. Παρόλο που υπερτερούσε σε διάφορους άλλους τομείς, όπως είναι ο εκπαιδευτικός και ο τεχνολογικός τομέας, ωστόσο ξεκίνησε μία αργή διάβρωση ξεκινώντας από τον οικονομικό τομέα που την κάνει να χάνει σε κάποιο βαθμό την αίγλη και τη δύναμή τους. Αυτό οδηγεί στο να μειωθεί η μονομέρεια στην άσκηση της εξωτερικής τους πολιτικής και να προσπαθεί να συμπεριλάβει ολοένα και περισσότερες θέσεις ισχυρών κρατών λαμβάνοντας γεωστρατηγικές και γεωοικονομικές αποφάσεις. Οι χώρες, λοιπόν, πλέον έχουν το προτέρημα να είναι πιο ελεύθερες στις εξωτερικές τους σχέσεις, είτε σε διεθνές, είτε σε περιφερειακό επίπεδο.

Με το τέλος του Ψυχρού πολέμου και την ανάδυση των νέων κρατών, Η Τουρκία βρέθηκε σε θέση της επανεκτίμησης των σχέσεών της με τα κράτη του υπολοίπου κόσμου. Κλήθηκε να αντιμετωπίσει το ξέσπασμα των εθνοτικών κρίσεων στον Καύκασο, τα Βαλκάνια και τη Μέση Ανατολή, το ενεργειακό παίγνιο, την εισβολή στο Ιράκ και την κλιμάκωση του πολέμου προς την ισλαμική τρομοκρατία.

⁵⁶ Andrew mango, “Turkey, The Challenge of a New role”, The Washington Papers, 1994, σελ. 113.

⁵⁷ Taspinar Omer, “The three Strategic Visions of Turkey”, Center on the United States and Europe at Brookings US- Europe Analysis Series Number 50, march 8, 2011, σελ. 3

Όλα τα παραπάνω γεγονότα επέβαλλαν τη Τουρκία να εξετάσει εκ νέου την εξωτερική της πολιτική και να αντιμετωπίσει κατά έναν ρεαλιστικό τρόπο τις νέες προκλήσεις σε περιφερειακό και σε παγκόσμιο επίπεδο. Το ότι βρισκόταν σε παρατεταμένη αστάθεια, αλλά και το ότι παραπέμφθηκε η ολοκλήρωση της διαδικασίας της ένταξής της στην Ευρωπαϊκή Ένωση στις ελληνικές καλένδες, την ανάγκασε να λάβει δραστικότερη πολιτική ως προς τον Καύκασο, τη Κεντρική Ασία, τη Ρωσία και τη Μέση Ανατολή.

Αναθεώρησε τις σχέσεις της με την Ανατολή, ενισχύοντας το εθνικιστικό και το ισλαμικό στοιχείο της τούρκικης ταυτότητας, διογκώνοντας με τον τρόπο αυτό την απογοήτευση της Δύσης για την κίνησή της αυτή. Οι ΗΠΑ επεδίωκαν πολιτική που να συμφέρει το ζήτημα της ασφάλειας για την ακεραιότητα της χώρας, αναφορικά με το θέμα των Κούρδων του Ιράκ.

Ο κόσμος «άλλαξε» και η Τουρκία βρέθηκε έτσι σε θέση να ορίζει τα εθνικά της ζητήματα και να ενισχύει και υποστηρίζει τα εθνικά της συμφέροντα με μεγαλύτερη ανεξαρτησία, ασκώντας εξωτερική πολιτική με περισσότερη αυτονομία συγκριτικά με το παρελθόν⁵⁸. Σήμερα, λοιπόν, κινείται με μεγαλύτερη ευελιξία και άνεση προωθώντας τα εθνικά της συμφέροντα. Έτσι, είναι χαρακτηριστική η ανάπτυξή της σε πραγματικό ή ρητορικό επίπεδο, σε σχέση με τις στρατιωτικές τις επιλογές, όπως είναι η «πολιτική της μηδενικής ανάπτυξης προβλημάτων» και της «μέγιστης δυνατής συνεργασίας».

Βασικός στόχος της Τουρκίας είναι να επηρεάζει και να εξαπλωθεί προς χώρες της Μέσης Ανατολής και της Κεντρικής Ασίας. Ουσιαστικά, η Τουρκία στοχεύει στο να εξαπλωθεί και να αποτελέσει περιφερειακή ηγεμονική δύναμη στη περιοχή του Καυκάσου, της Κεντρικής Ασίας και ολόκληρης της Μέσης Ανατολής. Με τον τρόπο αυτό άλλωστε θα καταφέρει να ενισχύσει την άλλοτε ήπια ισχύ της στην εξωτερική πολιτική της, χρησιμοποιώντας πλέον για την επίτευξη του στόχου αυτού σκληρότερη πολιτική για την κάλυψη των στρατιωτικών της στόχων και συμφερόντων. Επιπλέον, η άνοδος της ήπιας ισχύος της αποσκοπεί στην ενίσχυση της διαπραγματευτικής της θέσης αναφορικά με την ευρωπαϊκή της πορεία.

Στο βιβλίο του Nye Joseph, «Ηπια Ισχύς: Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική», αναπτύσσεται η άυλη και η ήπια ισχύς, η έλξη που μπορεί να ασκήσει η εικόνα του κράτους κατά την παγκοσμιοποίηση της πληροφορίας. Πρόκειται για τη θετική εικόνα που παρουσιάζει μία χώρα μέσα από την προβολή της κουλτούρας, των πολιτικών της ιδεών, της εξωτερικής της πολιτικής, του πολιτισμού της (κινηματογράφος, έκδοση βιβλίων, αθλητικές επιδόσεις), του νομικού της συστήματος, του οικονομικού και

⁵⁸ Paula Sandrin, "Turkish Foreign Policy after the end of Cold War", LSE Contemporary Turkish Studies 2nd Doctoral Dissertation Conference on May 1st, 2009, σελ. 2.

κοινωνικού της επιπέδου σε θέματα υγείας και εκπαίδευσης κυρίως. Τότε, μία χώρα είναι σε θέση να ασκήσει επιρροή σε άλλα έθνη, ώστε αυτά αν αποδεχτούν τις αποφάσεις της και να μείνουν σύμφωνα με τις πολιτικές που θα εφαρμόσει.

Η άσκηση σκληρής ισχύος και η δυνατότητα άσκησης της διαδραματίζει γενικότερα σπουδαίο ρόλο καθώς ρυθμίζει τις διεθνείς σχέσεις. Ωστόσο, άξια πράγματα μπορούν να συμβούν ακόμη και με την άσκηση ήπιας ισχύος. Τα αποτελέσματα δεν καθίστανται ορατά και μετρήσιμα⁵⁹. Δεν θεωρούνται πάντοτε άμεσα τα αποτελέσματα. Όμως, μέσω της άσκησης μία ήπιας πολιτικής και δύναμης μπορεί να δημιουργηθεί ένα κλίμα που να δίνει τη δυνατότητα επιτυχία του έθνους με μικρότερη αντίσταση και σίγουρα μικρότερο κόστος τους στόχους του. Η σχέση της ήπιας με την σκληρή δύναμη δεν είναι διαζευκτική. Αντίθετα, κρίνεται συμπληρωματική, καθώς παρέχει τη δυνατότητα προώθησης των συμφερόντων μίας χώρας μέσα από την επιρροή. Τα μέσα που χρησιμοποιούνται σε περιπτώσεις άσκησης της σκληρής ισχύος είναι ο εξαναγκασμός, η δωροδοκία και η απειλή. Αντίθετα, σε περιπτώσεις ήπιας δύναμης, γίνεται χρήση της έλξης που ασκεί ένα κράτος, ώστε οικειοθελώς να επιτύχει τους στόχους του, διαμορφώνοντας τις επιθυμίες των άλλων που θα συμβαδίζουν και θα ταυτίζονται με τις δικές του.

Γενικότερα, η τρομοκρατική επίθεση στις 11 Σεπτεμβρίου και ο πόλεμος της Αμερικής ενάντια στο Ιράκ και το Αφγανιστάν απέδειξε ότι η αποκλειστική χρήση σκληρής ισχύος δεν προκαταβάλλει ούτε εγγυάται την επίτευξη των επιδιώξεων του κράτους που την ασκεί.

2.2. Οι σχέσεις με την Αμερική.

Είναι ενδιαφέρον ότι η Τουρκία φαινόταν ότι διατηρούσε τη σημασία της ακόμη και μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Βασικό επιχείρημα που διατηρούσε το ενδιαφέρον αμείωτο ήταν η συνέχιση της Ισραηλινό- Παλαιστινιακής σύγκρουσης, αλλά και το ενδιαφέρον των ΗΠΑ για το ξένο πετρέλαιο και τη διεκδίκηση αυτού. Η ΗΠΑ θεωρούσε την Τουρκία ως ένα χρήσιμο και ωφέλιμο μέσο για την προώθηση της πολιτικής επεκτατικής της αναφορικά με την οικονομική αγορά στον Καύκασο και τη Κεντρική Ασία^{60 61 62}.

⁵⁹ Joseph S. Nye Jr, "Ηπια Ισχύς, Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική», Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2005, σελ. 43.

⁶⁰ Hale, William, (2000), —*Turkish Foreign Policy: 1774 -2000*l, Frank Cass, London

⁶¹ Isyar, Omer Goksel, , —An Analysis of Turkish – American Relations from 1945 to 2004: Initiatives and Reactions in Turkish Foreign Policyl, *Alternatives: Turkish Journal of International Relations* 2005, Vol.4 (3)

Η κρίση στον Κόλπο της Ασίας ξέσπασε τον Αύγουστο του 1990, όταν το Ιράκ εισέβαλε στο πλούσιο σε πετρέλαιο Κουβέιτ. Τότε, το Ηνωμένο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών ψήφισε υπέρ της εφαρμογής ενός οικονομικού εμπάργκο κατά του Ιράκ (Ψήφισμα 661 του Συμβουλίου Ασφαλείας). Συνέπεια αυτού ήταν η Τουρκία να κλείσει το πετρέλαιο των Κιρκούκ-Υumurtaalik αγωγών αναστέλλοντας τις συναλλαγές της με το Ιράκ που ανερχόταν σε περίπου 2 δισεκατομμύρια δολάρια το χρόνο.

Παρόλο που η Τουρκία επιθυμούσε να συμμετάσχει στις στρατιωτικές επιχειρήσεις των ΗΠΑ κατά του Ιράκ, ωστόσο, αφενός η αντίσταση των κομμάτων της αντιπολίτευσης στο κοινοβούλιο και αφετέρου η δημόσια κατακραυγή αποτέλεσαν εμπόδιο στην πραγματοποίηση της επιθυμίας αυτής. Η επικράτηση της εσωτερικής πολιτικής έναντι της εξωτερικής πολιτικής ήταν πια εμφανής και βασικό στοιχείο είχε την έλλειψη της υποστήριξης από τις ΗΠΑ. Η συμμετοχή της Τουρκίας στις αμερικανικές επιχειρήσεις κατά του Ιράκ ήταν ήδη περιορισμένες, οπότε δεν γινόταν καθόλου σχεδόν χρήση των τουρκικών συμμαχικών αεροπορικών βάσεων εναντίο του Ιράκ^{63 64}

Εν τω μεταξύ, η Τουρκία αναζητούσε την υποστήριξη του ΝΑΤΟ για το ενδεχόμενο της ιρακινής επίθεσης προς την Τουρκία. Η απόφαση του ΝΑΤΟ ήταν υπέρ της παροχής της άμεσης στήριξής της, και συγκεκριμένα έθετε σε διαθεσιμότητα 40 παρωχημένα αεροσκάφη από τη Γερμανία, το Βέλγιο και την Ιταλία ως υπερασπιστική βοήθεια για την Τουρκία^{65 66}

Η Τουρκία, με απώτερο στόχο την οχύρωση των νότιων συνόρων της με το Ιράκ, μετέφερε επίσης 120.000 στρατιώτες, όπως και εξοπλισμό. Βέβαια, ο ελιγμός αυτός αποτέλεσε την αφορμή ώστε να κινητοποιηθεί και ο Σαντάμ Χουσεΐν, μετακινώντας οκτώ τμήματα του Ιρακινού στρατού κοντά στα τουρκικά σύνορα. Ο Σαντάμ Χουσεΐν ξεκίνησε τη στρατιωτική εκστρατεία εναντίον του πληθυσμού των Κούρδων στο βόρειο Ιράκ το 1991. Η Τουρκία φιλοξένησε μεγάλο αριθμό από Κούρδους πρόσφυγες που κατέφθασαν από το βόρειο Ιράκ που βαλλόταν από τον Σαντάμ Χουσεΐν. Στις 5 Απριλίου του 1991 και έπειτα από το ψήφισμα 688 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, συστάθηκε μία Διεθνής Δύναμη για την προστασία των ιρακινών Κούρδων. Ακόμη, επιβλήθηκε ζώνη απαγόρευσης πτήσεων βόρεια του Ιράκ, ενθαρρύνοντας τους Κούρδους, αποδεδειγμένοι από το καταπιεστικό καθεστώς του Σαντάμ Χουσεΐν, να εργαστούν στο ανεξάρτητο Κουρδικό κράτος, στο βόρειο Ιράκ. Όμως, το ψήφισμα αυτό οδήγησε σε

⁶² Athanassapoulou, Ekavi, —American – Turkish Relations since the End of the Cold WarI, *Middle East Policy* 2001, 8 (3)

⁶³ Athanassapoulou, ό.π. 2001

⁶⁴ Hale, ό.π., 2000

⁶⁵ Athanassapoulou, ό.π. 2001

⁶⁶ Hale, ό.π., 2000

ιδιαίτερη ανησυχία την τουρκική κυβέρνηση για πιθανές επιπτώσεις στη σχέση τους με το κουρδικό πληθυσμό της χώρας ^{67 68}

Ο Σαντάμ Χουσεΐν παρέμεινε στην εξουσία, αν και προέκυψε στρατιωτική επέμβαση των συμμαχικών δυνάμεων των ΗΠΑ, αλλά και εμπάργκο από τα Ηνωμένα έθνη. Το μόνο ουσιαστικό αποτέλεσμα ήταν να δημιουργηθεί ένα ασφαλές καταφύγιο για τους Κούρδους μέσω της δημιουργίας του ανεξάρτητου κουρδικού κράτους τους.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, η κυβέρνηση των ΗΠΑ υποστήριζε δυναμικά την ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε.. Οι ΗΠΑ επιθυμούσαν τη Τουρκία ως υποψήφια στη Σύνοδο Κορυφής του Ελσίνκι. Ωστόσο, κατά την απόφαση της Ε.Ε. το 1997, αποκλείστηκε η Τουρκία από περαιτέρω σχέδια διεύρυνσης κατά τη σύνοδο κορυφής του Λουξεμβούργου ⁶⁹.

Οι σχέσεις της Τουρκίας με το Ισραήλ το 1990 βελτιώθηκαν, γεγονός που είχε θετικό αντίκτυπο στις τούρκο-αμερικάνικες σχέσεις. Η Τουρκία και το Ισραήλ υπέγραψαν τη Συμφωνία Στρατιωτικής Συνεργασίας και Κατάρτισης το 1996. Οι γειτονικές χώρες ήταν αντίθετες ως προς τη συνεργασία της Τουρκίας με το Ισραήλ, σε αντίθεση με τη κυβέρνηση των ΗΠΑ. Μάλιστα, οι ΗΠΑ συμμετείχαν σε τούρκο-ισραηλινές κοινές ναυτικές ασκήσεις το 1998 και το 1999, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν ως αναπόσπαστο μέρος της συμφωνίας του 1996 ^{70 71 72 73 74 75}.

Σύμφωνα με τη πολιτική της Ε.Ε, τα ανθρώπινα δικαιώματα, το κουρδικό ζήτημα και το Κυπριακό ζήτημα άρχισαν να βρίσκονται στο επίκεντρο αυξημένης κριτικής από την κυβέρνηση των ΗΠΑ. Οι ΗΠΑ άρχισαν να ρυθμίζουν την οικονομική και στρατιωτική της βοήθεια στα θέματα αυτά. Προτάθηκε από τον γερουσιαστή D'Amato της Νέας Υόρκης η αμερικανική βοήθεια να δεσμευτεί, σε περίπτωση που η Τουρκία δεν

⁶⁷ Athanassopoulou, ό.π. 2001

⁶⁸ Hale, ό.π., 2000

⁶⁹ Aybet, Gulnur, —Turkey's Long and Winding Road to the E.U.: Implications for the Balkans!, *Journal of Southern Europe and the Balkans* 2006, 8(1)

⁷⁰ Athanassopoulou, ό.π., 2001

⁷¹ Bishku, Michael, B., —How Has Turkey Viewed Israel! *Israel Affairs* 2006, 12 (1): 177-194

⁷² Bolukbasi, Suha, —Behind the Turkish – Israeli Alliance: A Turkish View!, *Journal of Palestine Studies* 1999, 29(1): 21-35

⁷³ Altunisik, Meliha, —The Turkish – Israeli Rapprochement in the Post-Cold War Era!, *Middle Eastern Studies* 2000, 36(2): 172-191

⁷⁴ Aras, Bulent & Salih Bicakci, —Europe, Turkey and the Middle East: Is Harmonization Possible?!, *East European Quarterly* 2006, 40(3)

⁷⁵ Israeli, Raphael, —The Turkish – Israeli Odd Couple! *Orbis*, Winter 2001, 45(1): 65-79.

σταματήσει τον αγώνα της με τους Κούρδους, αποσύροντας τις δυνάμεις της από τη βόρεια Κύπρο, όπως και έγινε το 1995. Το Πεντάγωνο, επίσης, απέρριψε την πώληση ελικοπτέρων Black Hawk στην Τουρκία 1994⁷⁶.

Κατά τη διάρκεια της εποχής του Ψυχρού Πολέμου, η Τουρκία αποτέλεσε τον μεγαλύτερο δικαιούχο της αμερικανικής οικονομίας και στρατιωτικής βοήθειας. Από το 1946-1985, η Τουρκία ήταν ο τέταρτος μεγαλύτερος παραλήπτης αμερικανικής στρατιωτικής βοήθεια συνολικού κόστους άνω των 7.800 εκατομμυρίων δολαρίων. Οι χώρες που έλαβαν τη περίοδο εκείνη μία εξίσου σημαντική, αλλά μικρότερη βοήθεια ήταν το Ισραήλ, το Νότιο Βιετνάμ και η Νότια Κορέα. Από το 1984 έως το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η Τουρκία ήταν ο τρίτος μεγαλύτερος αποδέκτης της στρατιωτικής βοήθειας από τις ΗΠΑ και ακολουθούσαν το Ισραήλ και η Αίγυπτος. Σαφώς τη περίοδο αυτή η Τουρκία έλαβε βοήθεια και από άλλα μέλη του Δυτικού μπλοκ, ενίσχυση, η οποία διακόπηκε αμέσως μετά τον Ψυχρό Πόλεμο⁷⁷.

Το 1997, η αμερικανική βοήθεια προς την Τουρκία σταμάτησε, έπειτα από τη χορήγηση του τελευταίου προς τη Τουρκία δανείου της τάξης των 175.000.000 δολαρίων και με την Επιχορήγηση των 22.000.000 δολαρίων. Η μείωση της στήριξης από τις ΗΠΑ προς την Τουρκία επισφράγισε τις τούρκο- αμερικάνικες σχέσεις με αφορμή τη στήριξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁷⁸.

Στο μετά - Ψυχρό- πολεμικό περιβάλλον, κρίθηκε αναγκαίο η ίδια η Τουρκία να χτίσει μία αυτοδύναμη άμυνα. Η αμερικανική βοήθεια ήταν απαραίτητη για την εφαρμογή αυτών των σχεδίων. Στο 21^ο αιώνα, η στρατηγική εταιρική είχε καθοριστικό ρόλο στις τούρκο-αμερικανικές σχέσεις. Μάλιστα, ο όρος αυτός επωφελούσε τα συμφέροντα των δύο χωρών στα Βαλκάνια, στη Μέση Ανατολή και στον Καύκασο⁷⁹ ⁸⁰.

2.3. Οι σχέσεις με την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Οι σχέσεις της Τουρκίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν ιδιαίτερα ψυχρές ιδίως έπειτα από την απόρριψη του αιτήματος της Τουρκίας να ενταχθεί στην ΕΟΚ, το 1989. Η Τελωνειακή Ένωση τέθηκε σε ισχύ το 1996, η οποία θεωρήθηκε ως θετική ένδειξη από

⁷⁶ Athanassopoulou, ό.π. 2001

⁷⁷ Evriviades, Marios, L., —*Turkey's Role in United States Strategy during and after the Cold War*, Mediterranean Quarterly, Spring 1998, pp.30-51.

⁷⁸ Athanassopoulou, ό.π. 2001

⁷⁹ Isyar, Omer Goksel, ό.π., 2005

⁸⁰ Athanassopoulou, ό.π. 2001

την τουρκική κυβέρνηση. Ωστόσο, με την προσχώρηση των πρώην κομμουνιστικών χωρών στην Ε.Ε., ήταν πλέον προφανές ότι η Τουρκία δεν θα μπορούσε πλέον να αποτελέσει μέρος των σχεδίων διεύρυνσης της Ε.Ε. τουλάχιστον για το άμεσο μέλλον.

Η προσχώρηση νοτίων χωρών στην ΕΟΚ ολοκληρώθηκε με την υπογραφή της Ελλάδας το 1981, της Ισπανίας το 1986 και της Πορτογαλίας το 1986. Η ένταξη των χωρών στην ΕΟΚ συνέβαλλε στην εδραίωση της δημοκρατίας τους, έπειτα από μακροχρόνιες στρατιωτικές περιόδους και κυβερνήσεις. Κατά την προσχώρηση των νοτίων χωρών, τέθηκαν πολιτικοί παράγοντες και οικονομικοί όροι. Κατά συνέπεια, η ΕΟΚ αποτέλεσε σταδιακά μία πολιτική οντότητα τονίζοντας την αίσθηση της δημοκρατίας, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις χριστιανικό-εβραϊκές αξίες των μελών της^{81 82 83}.

Ωστόσο, η τουρκική κυβέρνηση συνέχισε να διεκδικεί την πλήρη ένταξή της. Η ΕΟΚ απέρριψε για μία ακόμη φορά το αίτημα της Τουρκίας τον Ιούνιο του 1990, προτείνοντάς την το πακέτο Matutes. Πρόκειται για ένα σχέδιο που ουσιαστικά αύξανε τις προσπάθειες για την επίτευξη μιας τελωνειακής ένωσης μεταξύ της Τουρκίας και της ΕΟΚ. Μετά τη σύνοδο κορυφής της Λισσαβόνας της ΕΟΚ το 1992 εντάθηκαν οι προσπάθειες και από τις δύο πλευρές.

Η έμφαση της ΕΕ στους πολιτικούς παράγοντες απέδωσε καρπούς κατά τη Σύνοδο Κορυφής της Κοπεγχάγης το 1993, με την έγκριση των κριτηρίων της Κοπεγχάγης. Σύμφωνα με τα κριτήρια της Κοπεγχάγης, τα υποψήφια κράτη πρέπει να πληρούν τα πολιτικά και οικονομικά κριτήρια και προδιαγραφές, ώστε να πραγματοποιηθεί η πλήρης ένταξή τους. Συγκεκριμένα, η εδραίωση των δημοκρατικών θεσμών, του κράτους δικαίου, τη προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ενοποιημένης οικονομίας της αγοράς αποτέλεσαν τα βασικά κριτήρια της Κοπεγχάγης. Παρά την πολλά υποσχόμενη οικονομία, και τη φτωχή πολιτική της επίδοση, η Τουρκία αποτέλεσε το κατώτερο υποψήφιο μέλος ένταξης^{84 85 86}.

Τον Μάρτιο του 1996, η Συμφωνία Τελωνειακής Ένωσης υπογράφηκε μεταξύ της Τουρκίας και της Ε.Ε.. Η συμφωνία Τελωνειακής Ένωσης έλαβε έγκριση από το

⁸¹ Larrabee, F.Stephen & Lesser, Ian O. —Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertaintyl, Rand Corporation, 2003.

⁸² Hale, ό.π. 2000

⁸³ Onis, Ziya, —*Domestic Policies, International Norms, and Challenges to the State: Turkey – EU Relations in the post-Helsinki Era*, Turkey and the European Union: Domestic Politics, Economic Integration and International Dynamics, Edited by Ali Carkoglu and Barry Rubin (Frank Cass), 2002

⁸⁴ Larrabee, F.Stephen & Lesser, Ian O., ό.π., 2003

⁸⁵ Hale, ό.π. 2000

⁸⁶ Muftuler – Bac, Meltem, —The Never Ending Story: Turkey and European Unionl, *Middle Eastern Studies* 1998, 34(4)

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κατόπιν πολλών συζητήσεων που αφορούσαν στα ζητήματα του κυπριακού και κουρδικού προβλήματος με την Τουρκία. Αφού εφαρμόστηκε η Τελωνειακή Ένωση, η Τουρκία έχασε 2,6 δισεκατομμύρια δολάρια ανά έτος για τους φόρους. Η αποζημίωση των ζημιών προέκυψε έπειτα από την οικονομική στήριξη της Ε.Ε., η οποία ανερχόταν στα € 375.000.000, με βασική προϋπόθεση από την Ε.Ε. να λάβει τις ποσοστώσεις από τις εισαγωγές κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων της Τουρκίας.

Οι εγχώριες εξελίξεις στάθηκαν εμπόδιο στις πολιτικές επιδόσεις της Τουρκίας. Συγκεκριμένα, έπειτα από τη νίκη στις δημοτικές εκλογές του 1995, η θρησκευτική συντηρητική, δεξιά πτέρυγα του Κόμματος Ευημερίας-WP (Refah Partisi-RP) σχημάτισε κυβέρνηση συνασπισμού με τη κεντρώα δεξιά πτέρυγα του Κόμματος του Ορθού Δρόμου-TPT για την επίλυση των προβλημάτων με την Κύπρο και το Αιγαίο Πέλαγος^{87 88 89 90}.

Το έγγραφο της συμφωνίας για την ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε. έγινε αποδεκτό από το Συμβούλιο της Ε.Ε. στη Σύνοδο Κορυφής στη Νίκαια, το Δεκέμβριο του 2000⁹¹. Η ίδια συμφωνία δημιούργησε μηχανισμούς, ώστε να αξιολογηθεί η πρόοδος της Τουρκίας μέσω του Εθνικού Προγράμματος που παρουσιάστηκε στην ΕΕ τον Μάρτιο του 2001. Η τουρκική κυβέρνηση μέσα από το Πρόγραμμα αυτό δήλωνε ουσιαστικά ότι εκπλήρωνε τις προδιαγραφές και τους όρους για την πλήρη ένταξή της στην Ε.Ε.^{92 93}.

Έτσι, λοιπόν, η Τουρκία ξεκίνησε μια σειρά πολιτικών μεταρρυθμίσεων, όπως ήταν η ενίσχυση του πολιτικού ελέγχου των αστυνομικών δυνάμεων, το ότι κατήργησε τη θανατική ποινή, η καθιέρωση της εκπαίδευσης των εθνοτικών γλωσσών και η άρση των περιορισμών αναφορικά με το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης. Κατά την έκθεση της προόδου της Τουρκίας στην Ε.Ε., οι αξιωματούχοι της Ε.Ε. αναγνώρισαν ότι όντως υπήρχε πρόοδος, ενθαρρύνοντας με τον τρόπο αυτό τις μεταρρυθμίσεις για το Δεκέμβριο του 2002. Αξίζει να σημειωθεί ότι εκ μέρους της Ε.Ε. δηλώθηκε ότι η Τουρκία είχε να διανύσει ακόμη πολύ δρόμο, ώστε να πληροί τις προϋποθέσεις και τα κριτήρια της Κοπεγχάγης επί του συνόλου⁹⁴.

Τον Δεκέμβριο του 2004, η Έκθεση Προόδου της Επιτροπής της Ε.Ε. ανακοίνωσε ότι η Τουρκία έχει πλέον εκπληρώσει τα κριτήρια της Κοπεγχάγης και όρισε την ημερομηνία 3 του Δεκέμβρη του 2005, ώστε να αρχίσουν οι συζητήσεις για την πλήρη πια ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε.⁹⁵.

⁸⁷ Onis, ό.π., 2002

⁸⁸ Hale, ό.π., 2000

⁸⁹ Muftuler-Bac, ό.π., 1998

⁹⁰ Larrabee & Lesser, ό.π., 2003

⁹¹ Larrabee & Lesser, ό.π., 2003

⁹² Onis, ό.π., 2002

⁹³ Larrabee & Lesser, ό.π., 2003

⁹⁴ Larrabee & Lesser, ό.π., 2003

⁹⁵ Aybet, ό.π., 2006

Ωστόσο, το βάθος των σχέσεων ανάμεσα στην Τουρκία και την Ε.Ε. μπορεί κανείς να το κατανοήσει, όταν διάφορα ζητήματα, όπως το συνεχιζόμενο κυπριακό ζήτημα, η εγχώρια ένταση σχετικά με τις ισλαμικές δομές, οι τεταμένες σχέσεις της Τουρκίας με την Ελλάδα, τα οικονομικά ζητήματα της Τουρκίας με παράδειγμα το εξωτερικό της χρέος κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2007 της τάξης των 24 δις. Δολαρίων και το κουρδικό ζήτημα, αποτελούν αφορμή για την ανάπτυξη αρνητικών συναισθημάτων και σχέσεων. Έτσι, μπορεί κανείς αν φανταστεί το είδος των πραγματικών σχέσεων μεταξύ Τουρκίας-Ε.Ε.^{96 97 98 99 100}.

2.4. Οι σχέσεις με τη Ρωσία

Με τη διάλυση της ΕΣΣΔ, η Τουρκία ανησυχεί για τις δραστηριότητες και τις πολιτικές τακτικές της Ρωσίας απέναντι της. Συγκεκριμένα, η Ρωσία ανέπτυξε καλές σχέσεις με το Ιράν, προμηθεύοντας ισχυρό στρατιωτικό προσωπικό στη Συρία. Ακόμη, η απόπειρα της Ρωσίας να συμφωνήσει με τη Κύπρο με πώληση πυραύλων S-300 προς τους Κύπριους έδωσε μία ακόμη αφορμή για περαιτέρω τουρκικές αμφιβολίες της στάσης των Ρώσων απέναντι στη Τουρκία έστω και μελλοντικά^{101 102 103}

Πολλές χώρες σύνταξαν στενές εθνικές σχέσεις είτε με τη Ρωσία, είτε με την Τουρκία. Η Ρωσία αρνήθηκε να μειώσει τον αριθμό των στρατευμάτων στη νότια πλευρά της, ακολουθώντας τη συμφωνία που έκανε με τις Συμβατικές Δυνάμεις στην Ευρώπη (CFE). Επίσης, κατά τον πόλεμο ανάμεσα στη Σερβία και τη Βοσνία (1992-1995), η Ρωσία υποστήριξε τη Σερβία, ενώ η Τουρκία συμμάχησε με τους Βόσνιους. Ωστόσο, η συνεργασία Τουρκίας- Ρωσίας για το φυσικό αέριο και την αύξηση του εμπορίου μετά τον Ψυχρό Πόλεμο συνέβαλλε σημαντικά στη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ τους, έπειτα από τα γεγονότα που φαινόταν να κλονίζουν τη μεταξύ τους σχέση και συμμαχία¹⁰⁴.

⁹⁶ Aybet, ό.π., 2006

⁹⁷ Larrabee & Lesser, ό.π., 2003

⁹⁸ Muftuler-Bac, ό.π., 1998

⁹⁹ Eralp, Attila, —Turkey and the European Community: Forging New Identities along Old Lines!, *International Journal of Sociology* 2004, 24(2/3)

¹⁰⁰ Desai, Seiju, —Turkey in the European Union: A Security Perspective – Risk or Opportunity!, *Defence Studies* 2005, 5(3): 366-393

¹⁰¹ Uslu, Nasuh, —The Russian, Caucasian and Central Asian Aspects of Turkish Foreign Policy in the Post Cold War Period!, *Alternatives, Turkish Journal of International Relations* 2003, 2(3&4)

¹⁰² Hale, ό.π., 2000

¹⁰³ Larrabee & Lesser, ό.π., 2003

¹⁰⁴ Falkowski, Maciej, —*The Significance of the Chechen Problem for Contemporary Russia*!, CES Studies, Chechnya and Russia, 2001.

Μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ, ξέσπασε κρίση στη Τσετσενία το 1990, οπότε και επηρεάστηκε ο μετασχηματισμός της Ρωσίας στη μετά-ψυχροπολεμική εποχή¹⁰⁵. Η Τουρκία παρέμεινε ουδέτερη στη σύγκρουση αυτή, λόγω των 5.000.000 Καυκασίων που έμεναν στην Ανατολία, αλλά και της κοινής ισλαμικής θρησκείας που είχε με τους Τσετσένους πολίτες. Η Τουρκία δεν επιθυμούσε να αναμειχθεί στη σύγκρουση, αν και υπερασπίστηκε το εσωτερικό πρόβλημα της Τσετσενίας που είχε από τη Ρωσία. Η πολιτική της Τσετσενίας ώθησε σε νέο αγώνα τη Τουρκία με το ΡΚΚ. Αν η Τουρκία εμπλεκόταν στη σύγκρουση με τη Τσετσενία, τότε η Ρωσία θα ενθαρρυνόταν να προσφέρει στήριξη στο ΡΚΚ. Η Ρωσία, λοιπόν, υποστήριξε τελικά το ΡΚΚ χρησιμοποιώντας τη στρατηγική αυτή για να συγκρατήσει την τουρκική αντίδραση στα εγχώρια προβλήματά της στο Καύκασο. Έτσι, τόσο η Τουρκία όσο και η Ρωσία υιοθέτησε παρόμοια ουδέτερη πολιτική σε εσωτερικές συγκρούσεις η μία της άλλης χώρας, εκτός από περιστασιακές περιπτώσεις¹⁰⁶.

Η δεκαετία του 1990 αυξήθηκε ακόμη περισσότερο η συμμαχική συνεργασία ανάμεσα στη Ρωσία και τη Τουρκία. Η απόρριψη της Τουρκίας από την Ε.Ε. και την πλήρη ένταξή της σε αυτή, η οδός που ακολούθησε ήταν να αναπτύξει τις βέλτιστες κατά το δυνατόν σχέσεις με τη Ρωσία και τις Πρώην Σοβιετικές χώρες. Ο Τούρκος πρωθυπουργός Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ επισκέφθηκε τη Μόσχα το 1992, όπου υπεγράφη η συνθήκη έναρξης των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών ενθαρρύνοντας έτσι τη μελλοντική συμμαχική και συνεργατική τους σχέση¹⁰⁷.

Το 1992, η Οικονομική Συνεργασία Ευξείνου Πόντου (ΟΣΕΠ) ξεκίνησε σε μια συνάντηση στην Κωνσταντινούπολη με την Τουρκία, τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, τη Μολδαβία, την Ουκρανία, τη Ρωσία, τη Γεωργία, την Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν, την Ελλάδα και την Αλβανία. Η ΟΣΕΠ προέβλεπε αμοιβαίες προσπάθειες εκ μέρους όλων των υπογραφεύτων χωρών που προαναφέρθηκαν, εξαλείφοντας έτσι τα ενδεχόμενα εμπορικά εμπόδια¹⁰⁸.

Το 1985, ο όγκος των εμπορικών συναλλαγών μεταξύ της Τουρκίας και της Ρωσίας ήταν 410 εκατομμύρια δολάρια, οι οποίες έφτασαν στα 4 δισεκατομμύρια δολάρια το 1997. Ο όγκος των εμπορικών συναλλαγών με κράτη του Καυκάσου διατηρούνταν στο ίδιο επίπεδο από το 1991 και για πολλά έτη, φτάνοντας στο επίπεδο των 1000 εκατομμυρίων δολαρίων. Ο Ρώσος πρωθυπουργός Βίκτορ Τσερνομίρντιν επισκέφθηκε την Άγκυρα τον Απρίλιο του 1997 υπογράφοντας συμφωνία για τον αγωγό φυσικού αερίου

¹⁰⁵ Falkowski, ό.π., 2001.

¹⁰⁶ Uslu, Nasuh, ό.π., 2003

¹⁰⁷ Warhola, James, W. & William A. Mitchell, —The Warming of Turkish – Russian Relations: Motives and Implications!, *Demokratizatsiya* 2006, 14 (1)

¹⁰⁸ Hale, ό.π., 2000

«Blue Stream». Η συμφωνία αυτή προβλέπεται ότι με την ολοκλήρωσή του το 2010, η Ρωσία θα προσδίδει 16 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου προς την Τουρκία ετησίως^{109 110}.

Η επίσκεψη του Τούρκου Πρωθυπουργού κ Bülent Ecevit στη Μόσχα το 1999 συνέπεσε με τη δεύτερη ρωσική στρατιωτική επιχείρηση στην Τσετσενία. Αν και το κοινό αντέδρασε, η τουρκική αντιπροσωπεία επικεντρώθηκε στην οικονομική πτυχή της επίσκεψης, δηλαδή το έργο Blue Stream. Βέβαια, μετά την ανεξαρτησία των δημοκρατιών της Κεντρικής Ασίας, η Τουρκία ανέλαβε την οικονομική καθοδήγηση των χωρών αυτών.

Έτσι, οι Θρησκευτικές, εθνοτικές, πολιτιστικές και ιστορικές σχέσεις ενθαρρύνθηκαν μέσα από τη συνεργασία αυτή. Η ιδεαλιστική προσέγγιση μεταξύ των δύο χωρών, Τουρκίας- Ρωσίας, αποκαλυπτόταν από τις αμοιβαίες επίσημες δηλώσεις και από τις δύο πλευρές κατά τα έτη 1989 και 1992. Αργότερα, αν και κατέρρευσε η ΕΣΣΔ, η Ρωσία σχεδίαζε να επανεμφανιστεί ως μία υπερδύναμη, ώστε να στηρίξει τα συμφέροντα που είχε στις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες. Εν τω μεταξύ, η περιορισμένη οικονομική δυνατότητα της Τουρκίας αποτελούσε βασικό εμπόδιο. Επιπλέον, οι δημοκρατικοί θεσμοί της Τουρκίας ήτα ένα ακόμη μείζον μειονέκτημα απέναντι στους αυταρχικούς ηγέτες. Έτσι, λοιπόν, οι μεταξύ τους σχέσεις πάγωσαν^{111 112 113 114}.

Η Τουρκία ανέπτυξε σχέσεις συνεργασίας με τη Γεωργία και το Αζερμπαϊτζάν, ωστόσο οι αρχικοί στόχοι της Τουρκίας δεν επετεύχθησαν. Η Τουρκία υπέγραψε συμφωνία στρατιωτικής βοήθειας και συνεργασίας με τη Γεωργία το 1999 και παράλληλα ανακοίνωσε την πρόθεσή της για την ανάπτυξη βαθύτερης στρατιωτικής συνεργασίας με το Αζερμπαϊτζάν το 1997. Ο όρος όμως που έθεσε για την παροχή της στήριξής της στις δύο αυτές χώρες ήταν ο εκσυγχρονισμός των στρατιωτικών τους δυνάμεων. Οι φιλοδυτική φύση των κυβερνήσεων της Γεωργία και του Αζερμπαϊτζάν λειτούργησε θετικά στο να συνεταιριστούν οι δύο αυτές χώρες με την Τουρκία. Έτσι, δεν άργησαν οι υπογραφές συμφωνίας, Σύμπραξης και Ειρήνης (PfP) της Γεωργίας και του Αζερμπαϊτζάν με το NATO. Η ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ της Τουρκίας, της Γεωργίας και του Αζερμπαϊτζάν ολοκληρώθηκε έπειτα από τη συμφωνία της τούρκο-Γεωργιανής-Αζερμπαϊτζάν τριμερούς συνεργασίας για την ασφάλεια, συμφωνία, που υπεγράφη τον Ιανουάριο του 2002^{115 116 117 118}.

¹⁰⁹ Hale, ό.π., 2000

¹¹⁰ Warhola & Mitchell, ό.π., 2006

¹¹¹ Warhola & Mitchell, ό.π., 2006

¹¹² Hunter, Shreen, —Turkey, Central Asia, and the Caucasus: Ten Years after Independencel, *Southeast European and Black Sea Studies* 2001, 1(2): 1-16

¹¹³ Aydin, ό.π., 2004

¹¹⁴ Larrabee & Lesser, ό.π., 2003

¹¹⁵ Hunter, ό.π., 2001

Η στενή συνεργασία συνεχίστηκε και στον οικονομικό τομέα. Συγκεκριμένα, μια σειρά από συμφωνίες υπογράφηκαν μεταξύ του Αζερμπαϊτζάν και της Τουρκίας σχετικά με την προμήθεια φυσικού αερίου του Αζερμπαϊτζάν στην Τουρκία το Μάρτιο του 2001. Αναμενόταν, λοιπόν, να εφοδιάζεται η Τουρκία με φυσικό αέριο από το Αζερμπαϊτζάν από 2 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα σε 6.600.000.000 κυβικά μέτρα μέχρι το 2007.

Εν τω μεταξύ, η Τουρκία έγινε ένας από τους μεγαλύτερους εμπορικούς εταίρους της Γεωργίας. Το 2005, η Γεωργία έκανε εισαγωγές από τη Ρωσία (14,2 τοις εκατό του συνόλου), τη Τουρκία (11 τοις εκατό), και τις Ηνωμένες Πολιτείες (10 τοις εκατό). Οι εξαγωγές της το 2005 είχαν προορισμό τις ΗΠΑ (16,1 τοις εκατό του συνόλου), την Τουρκία (15,8 τοις εκατό), και το Τουρκμενιστάν (11,8 τοις εκατό)¹¹⁹.

Οι ενεργειακοί πόροι στη Κασπία απέσπασαν τη προσοχή έπειτα από τον Ψυχρό Πόλεμο. Η Ρωσία επιθυμούσε να επηρεάζει τους ενεργειακούς αυτούς πόρους στη περιοχή. Έτσι, λοιπόν, πρότεινε το λιμάνι του Νοβοροσίσκ (Ρωσία) να αποτελεί τη βασική πύλη για την παγκόσμια αγορά του πετρελαίου της νότιας Κασπίας. Η Τουρκία πρότεινε επίσης την εφικτή διέλευση της εμπορικής διαδρομής του πετρελαίου από το Μπακού (Αζερμπαϊτζάν), την Τιφλίδα της Γεωργίας, στο τουρκικό λιμάνι του Τσεϊχάν ως εναλλακτική λύση. Οι ΗΠΑ, η Γεωργία και το Αζερμπαϊτζάν συμφωνούσαν απόλυτα με την πρόταση που έκανε η Τουρκία. Έτσι, η Τουρκία, η Γεωργία, το Αζερμπαϊτζάν και το Καζακστάν υπέγραψαν συμφωνία στην Κωνσταντινούπολη ώστε να κατασκευαστεί πετρελαιαγωγός στο Μπακού-Τιφλίδα-Τσεϊχάν (BTC), το Νοέμβριο του 1999. Παρόλο που προέκυψαν οικονομικά προβλήματα, ανησυχίες για την ασφάλεια των χωρών αυτών που υπέγραψαν και μεγάλη πολιτική πίεση από τη Ρωσία, ωστόσο η έναρξη της κατασκευής του αγωγού έγινε το 2002 και ολοκληρώθηκε το 2005, οπότε και η πρώτη εμπορική διαδρομή πετρελαίου πραγματοποιήθηκε εκτελώντας διαδρομή μέσω του Μπακού στις 10 Μαΐου 2005 και φτάνοντας στο Τσεϊχάν (Τουρκία) στις 28 Μαΐου του 2006^{120 121 122 123}.

Το 1999 στο Shah Deniz (Αζερμπαϊτζάν) ανακαλύφθηκαν πλούσια κοιτάσματα σε φυσικό αέριο. Για τη μεταφορά του αερίου αυτού συνέβαλλε ο αγωγός (SCP) της νότιας Καυκάσου, που εγκαινιάστηκε έπειτα από τη συμφωνία μεταξύ της Τουρκίας, του

¹¹⁶ Uslu, ό.π., 2003

¹¹⁷ Aydin, ό.π., 2004

¹¹⁸ Larrabee & Lesser, ό.π., 2003

¹¹⁹ http://www.export.gov/articles/Georgia_MoM2.asp

¹²⁰ Hale, ό.π., 2000

¹²¹ Aydin, ό.π., 2004

¹²² Larrabee & Lesset, ό.π., 2003

¹²³ Uslu, ό.π., 2003

Αζερμπαϊτζάν και της Γεωργίας το 2001. Η κατασκευή του αγωγού ξεκίνησε το 2003, και η πρώτη μεταφορά του φυσικού αερίου πραγματοποιήθηκε το 2006. Μάλιστα, το 2003 προέκυψαν και άλλες συμφωνίες για την επέκταση του αγωγού του φυσικού αερίου προς την Ευρώπη, την Ελλάδα και τη Τουρκία ^{124 125}.

Η κατάρρευση της ΕΣΣΔ ήταν ένα γεγονός εμπόδιο για την πολιτική της Τουρκίας. Μπορεί να εξασθένησε η απειλή της ασφάλειας της Τουρκίας από τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο, ωστόσο προέκυψε κενό εξουσίας που οδήγησε σε νέες απειλές και ανησυχίες για την ασφάλεια της Τουρκίας. Έτσι, η Τουρκία άδραξε την ευκαιρία και επεδίωξε μία πιο διεκδικητική εξωτερική πολιτική. Συγκεκριμένα, η Τουρκία προσπάθησε να βελτιώσει τις στενές οικονομικές, πολιτικές και στρατηγικές σχέσεις της με τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες. Η Τουρκία βελτίωσε επίσης τις σχέσεις της με τη Ρωσία αν και δεν συνέπιπταν οι τακτικές και οι δράσεις τους στα θέματα της Τσετσενίας, του ΡΚΚ και του πολέμου της Βοσνίας. Αποτέλεσμα της συνεργασίας μεταξύ των δύο χωρών της Ρωσίας και της Τουρκίας οδήγησε σε εμπορική επιτυχία της τάξης των 6-10.000.000.000 \$, εμπορικές συναλλαγές που ξεπέρασαν ακόμη και αυτές μεταξύ των ΗΠΑ και της Τουρκίας. Το φυσικό αέριο αποτέλεσε μια εξίσου σημαντική πτυχή των οικονομικών και πολιτικών σχέσεων. Η Ρωσία προμήθευε σχεδόν το 80% της εγχώριας ανάγκης για φυσικό αέριο στην Τουρκία. Επίσης, το εμπόριο περιελάμβανε και την προώθηση κατασκευών, τις πωλήσεις πολεμικού εξοπλισμού και κυρίως όπλων, αλλά και τουριστικά εφόδια. Βέβαια, το θέμα της όλο και αυξανόμενης στρατιωτικής παρουσίας της Ρωσίας, αλλά και οι στενές σχέσεις της με το Ιράν, προβλημάτιζαν ιδιαίτερα την Τουρκία. Όμως, οι καλές και στενές σχέσεις μεταξύ της Τουρκίας και της Ρωσίας συνεχίστηκαν ^{126 127}.

2.5. Οι σχέσεις με την Ελλάδα και τη Κύπρο.

Οι συγκρούσεις της Τουρκίας με τη Κύπρο και την Ελλάδα εμμένουν ακόμη και στη μετά-ψυχροπολεμική εποχή. Σύμφωνα με το Δίκαιο της Σύμβασης στη Θάλασσα (1982), τα χωρικά ύδατα επεκτείνονται στα 12 ναυτικά μίλια. Ωστόσο, η Τουρκία δεν έχει υπογράψει τη σύμβαση, αρνούμενη να δεχθεί τα 12 μίλια καθώς δεν αποδέχεται τον περιορισμό της πρόσβασής της στα εν λόγω ύδατα του Αιγαίου. Μάλιστα έχει δηλώσει ότι η εν λόγω δήλωση αλλά και ο όποιος περιορισμός θα αποτελούσε αιτία έναρξης πολέμου (casus belli). Η τουρκική Εθνοσυνέλευση ενέκρινε το ψήφισμα το 1995 που εξουσιοδοτεί

¹²⁴ Aydın, ό.π., 2004

¹²⁵ Larrabee & Lesser, ό.π., 2003

¹²⁶ Aydın, ό.π., 2004

¹²⁷ Larrabee & Lesser, ό.π., 2003

την τουρκική κυβέρνηση αναλόγως. Αντιτίθενται σε αυτό όμως οι κανονισμοί της FIR και της Διεθνούς Οργάνωσης Πολιτικής Αεροπορίας (ICAO) της ελληνικής και της τουρκικής κυβέρνησης, δημιουργώντας σταθερή τάση στο εναέριο χώρο του Αιγαίου, γεγονός που συνεχίζεται ως σήμερα. Η Ελλάδα υπερασπίζεται τα 10 μίλια του ορίου του εναέριου χώρου της πάνω από το Αιγαίο Πέλαγος, ενώ η Τουρκία δεν αναγνωρίζει παρά μόνο 6 μίλια του ελληνικού εναέριου χώρου. Οι εκθέσεις των αερομαχιών μεταξύ των στρατιωτικών αεροσκαφών των δύο χωρών αποτελούν παράδειγμα της συνεχιζόμενης σύγκρουσης στις τουρκικές-ελληνικές σχέσεις ¹²⁸.

Ομοίως, η Τουρκία ισχυρίζεται ότι η στρατιωτικοποίηση των νησιών του Αιγαίου παραβιάζει τη Συνθήκη του Παρισιού που υπογράφηκε το 1947. Εν τω μεταξύ, η Ελλάδα θεωρεί ότι η στρατιωτικοποίηση των νησιών ως του Στρατού της Τουρκίας, όπως προέκυψε έπειτα από την στρατιωτική παρέμβαση της Τουρκίας στη Κύπρο το 1974. Τελικά, η Ελληνική και η Τουρκική κυβέρνηση απέτυχαν να συμφωνήσουν σχετικά με την επίλυση του καθορισμού του εναέριου και θαλάσσιου ελληνικού ορίου. Η Τουρκία επιμένει στις διμερείς συνομιλίες, ενώ η Ελλάδα συνεχίζει να πιέζει μέσω του Διεθνούς Δικαστηρίου Δικαιοσύνης (ICJ) στη Χάγη. Σύγκρουση κορυφώθηκε και εκδηλώθηκε με αφορμή το μικροσκοπικό νησάκι, Ίμια / Καρντάκ, το 1996 ¹²⁹.

Συγκεκριμένα, λίγο πριν το 1995, ένα τουρκικό αλιευτικό σκάφος προσάραξε στα βράχια των Ιμίων / Καρντάκ. Η Ελλάδα θεώρησε το γεγονός αυτό μία απλή λάθος στιγμή και επιπόλαιη κίνηση, αν και η Τουρκία ισχυρίστηκε την κυριαρχία και κατάκτησή της στο εν λόγω νησί. Η αύξηση της έντασης οδήγησε σε ανοιχτή σύγκρουση. Βέβαια, η κρίση αυτή απετράπη μέσω της μεσολάβησης των ΗΠΑ. Ωστόσο, αυτό το παράδειγμα δείχνει την έκταση των συγκρούσεων μεταξύ της Τουρκίας και της Ελλάδας. Αν και οι συγκρούσεις μεταξύ των δύο αυτών χωρών συνεχίστηκαν, οι εντάσεις ομαλύνθηκαν ή έστω διακόπηκαν για το 1999. Και οι δύο χώρες έσπευσαν για βοήθεια με δικαιολογία την ανθρωπιστική ανάγκη. Σύμφωνα με τους πολιτικούς και των δύο χωρών, η διπλωματία θα μπορούσε να οικοδομήσει μία νέα αρχή για τη σχέση μεταξύ τους ^{130 131 132 133}.

Οι σχέσεις τους χαρακτηρίζονται από αμοιβαία δυσπιστία. Το ενδεχόμενο της υποψηφιότητας της Τουρκίας για την πλήρη ένταξή της στην Ε.Ε. ενθαρρύνει και τις δύο

¹²⁸ Larrabee & Lesser, ό.π., 2003

¹²⁹ Lesser, Ian O., —Turkey in a Changing Security Environmentl, *Journal of International Affairs* 2000, 54(1)

¹³⁰ Larrabee & Lesser, ό.π., 2003

¹³¹ Gundogdu, Ayten, (2001), —Identities in Question: Greek – Turkish Relations in a Period of Transformationl, *Middle East Review of International Affairs*, 5(1)

¹³² Hale, ό.π., 2000

¹³³ Μάλα, ό.π., 2000

αυτές χώρες (Ελλάδα, Τουρκία) για την επίλυση των προβλημάτων και διαφορών-διαφωνιών τους. Το 2002, λοιπόν, η Ελλάδα και η Τουρκία διαπραγματεύονται τα προβλήματά τους αναφορικά με την υπόθεση του Αιγαίου. Υπό ηγεσία του ΟΗΕ στις διπλωματικές συνομιλίες μεταξύ των δύο χωρών για το μέλλον της Κύπρου σημειώνεται αποτυχία το 1991- 1992. Ακούγονται διαφορετικά επιχειρήματα υπερασπιζόμενες οι δύο χώρες τα όρια και τα συμφέροντά της για την καθεμία, οπότε οι διπλωματικές συνομιλίες καταλήγουν σε αδιέξοδο. Συγκεκριμένα, οι Κύπριοι υπερασπίζονται και προτείνουν το σχέδιο της δικοινοτικής ομοσπονδίας, ενώ οι Τουρκοκύπριοι διαπραγματεύονται μόνο με προϋπόθεση την εφαρμογή των δύο ανεξάρτητων κρατών επί του νησιού^{134 135}.

Ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ προσπάθησε να θέσει επί τάπητος το ζήτημα με βασική προϋπόθεση τα μέτρα εμπιστοσύνης. Ωστόσο, οι διαφωνίες μεταξύ των κομμάτων συνεχίστηκαν. Το 1994, το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων απαγόρευσε τις εξαγωγές από την Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου προς στην Ε.Ε. Παρόλο που η ελληνική και η τουρκική κυβέρνηση δεσμεύτηκαν για ειρηνικές σχέσεις κατά τη συνάντησή τους επί NATO στη Μαδρίτη (Ιούλιος, 1997), η ελληνική- κυπριακή κυβέρνηση ανακοίνωσε την αγορά των πυραύλων S-300 από τη Ρωσία. Η Τουρκία, έπειτα από την κίνηση αυτή, υποστήριξε ότι το αντιπυραυλικό σύστημα θα αποτελούσε απειλή για την ασφάλειά της. Μάλιστα, προχώρησε σε αυστηρότερους ελέγχους στα πλοία που περνούσαν από τα στενά του. Η κυβέρνηση των ΗΠΑ προειδοποίησε ότι τα κόμματα θα πρέπει να αποφύγουν ενέργειες που ενδεχομένως θα κλιμακώσουν την ένταση μεταξύ των χωρών. Με αφορμή την ισχύ της τουρκικής αντιπολίτευσης, που υποστηριζόταν από τις ΗΠΑ και τη Βρετανική διοίκηση, η ελληνική κυβέρνηση εγκατέστησε το αντιπυραυλικό σύστημα στο ελληνικό νησί της Κρήτης τον Αύγουστο του 1998, αντί για την Κύπρο¹³⁶.

Τελικά, οι τουρκικές και οι τουρκοκυπριακές κυβερνήσεις υπέγραψαν αμυντική συμφωνία οικονομικής ένωσης, τον Ιούλιο του 1997. Η απόφαση της Ε.Ε. για τον αποκλεισμό της Τουρκίας από τα σχέδια διεύρυνσής της, δηλαδή της ένταξής της στην Ε.Ε., ως αποτέλεσμα της απόφασης της Συνόδου Κορυφής του Λουξεμβούργου, οδήγησε στην αποθάρρυνση των διπλωματικών συνομιλιών για το ζήτημα της Κύπρου. Οι διαπραγματεύσεις ξανάρχισαν μετά τη σύνοδο κορυφής του Ελσίνκι το 1999^{137 138}.

Την 1^η του Μαΐου του 2004 η Κύπρος αποτελεί πλέον μέλος της Ε.Ε και έκτοτε οι προσπάθειες για την ενοποίηση των δύο κοινοτήτων εντός του ιδίου νησιού της Κύπρου

¹³⁴ Larrabee & Lesser, ό.π., 2003

¹³⁵ Hale, ό.π., 2000

¹³⁶ Hale, ό.π., 2000

¹³⁷ Larrabee & Lesser, ό.π., 2003

¹³⁸ Hale, ό.π., 2000

βρίσκονται σε αέναη εξέλιξη. Η Ε.Ε επιτάσσει τη βιώσιμη λύση της επανένωσης της Κύπρου.

2.6. Οι σχέσεις με τα Βαλκάνια.

Το περιβάλλον μετά τον Ψυχρό Πόλεμο αποτελούσε εμπόδιο για την ανάπτυξη περιφερειακής συνεργασίας μεταξύ της Τουρκίας και των Βαλκανίων. Υπήρχαν δεσμοί πολιτιστικής, θρησκευτικής και εθνοτικής φύσεως μεταξύ των δύο αυτών ομάδων των Βαλκανίων και της Τουρκίας. Ωστόσο, η Τουρκία σταδιακά είχε μία πιο διεκδικητική πολιτική στην περιοχή. Η Τουρκία υποστήριξε ένθερμα μια διπλωματική λύση για τη σύγκρουση στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Κατά τη διάρκεια του πολέμου, η Τουρκία συμμετείχε στις επιχειρήσεις του ΝΑΤΟ και αργότερα στις ειρηνευτικές προσπάθειες των Ηνωμένων Εθνών^{139 140 141}.

Τουρκία και Αλβανία υπέγραψαν συμφωνία για τον εκσυγχρονισμό και την εκπαίδευση των αλβανικών ενόπλων δυνάμεων το 1992. Η Τουρκία παρείχε επίσης στήριξη για τον εκσυγχρονισμό του Μακεδονικού στρατού. Τουρκία και πΓΔΜ υπέγραψαν συμφωνία στρατιωτικής συνεργασίας το 1995. Ακόμη, οι τούρκο-βουλγαρικές σχέσεις βελτιώθηκαν ως συνέπεια της απόφασης για αναγκαστική αφομοίωση της Βουλγαρίας στη Τουρκία. Η Τουρκία και η Βουλγαρία υπέγραψαν, λοιπόν, μια συνθήκη φιλίας, σχέσεων γειτονίας και Ασφάλειας το 1992^{142 143}.

Η σλαβική συμμαχία με τη Βουλγαρία και τη Μακεδονία, υπό της ηγεσίας της Ελλάδας, εξοντώνοντας το μουσουλμανικό πληθυσμό από τις περιοχές τους, αποτελούσε ουσιαστική εξόφληση της τουρκικής διπλωματικής πολιτικής στρατηγικής^{144 145}.

Μετά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, η Τουρκία αναγνώρισε την ανεξαρτησία της Σλοβενίας, της Κροατίας, της Μακεδονίας και της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης έπειτα από την αναγνώριση της ανεξαρτησίας αυτών από τις ΗΠΑ και την ΕΟΚ το 1992. Όταν η Σερβία εναντιώθηκε στη Βοσνία, η Τουρκία βρέθηκε αντιμέτωπη με μια δύσκολη κατάσταση. Όχι μόνο οι εθνικές και θρησκευτικές σχέσεις της με τη Βοσνία, αλλά και οι 4.000.000 Τούρκοι πολίτες βοσνιακής καταγωγής στην Τουρκία ήταν τα στοιχεία που δυσχέραιναν τη θέση της Τουρκίας. Στηριζόμενη, λοιπόν, στη συμμαχία της με το ΝΑΤΟ αλλά και στη

¹³⁹ Hale, ό.π., 2000

¹⁴⁰ Calis, Saban, —Turkey's Balkan Policy in the Early 1990s, *Turkish Studies* 2001, 2(1): 135-146

¹⁴¹ Lasser & Larrabee, ό.π., 2003

¹⁴² Hale, ό.π., 2000

¹⁴³ Lasser & Larrabee, ό.π., 2003

¹⁴⁴ Hale, ό.π., 2000

¹⁴⁵ Calis, ό.π., 2001

δημόσια πίεση που δεχόταν, η τουρκική κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι ήταν αδύνατο να λάβει μία μονομερή στρατιωτική παρέμβαση.

Η παρέμβαση του NATO και του ΟΗΕ έναντι της Σερβίας το 1992 και το 1995 απέτυχε και η Τουρκία ζήτησε την υποστήριξη από μουσουλμανικές χώρες. Έτσι, συστήθηκε μία Βαλκανική Συνδιάσκεψη στην Κωνσταντινούπολη το Νοέμβριο του 1992, όπου οι συμμετέχοντες ζήτησαν την άμεση παρέμβαση του ΟΗΕ στην περιοχή. Παρόλο που η Τουρκία δεν κατάφερε να αποσπάσει τη μουσουλμανική υποστήριξη για τους Βόσνιους, ωστόσο συνέχισε τις διπλωματικές της προσπάθειες. Η Ρωσία και η Ελλάδα, υποστηρίζοντας τη Σερβία, εμπόδισαν τη Τουρκία να αποστείλει στρατεύματα. Ωστόσο, η Τουρκία έστειλε τελικά στρατεύματα στην περιοχή το Μάρτιο του 1994, ως μέρος της UNPROFOR, έπειτα από τις διπλωματικές συνομιλίες που είχε ¹⁴⁶.

Η Τουρκία συνέβαλε στις διαπραγματεύσεις μεταξύ Κροατών και Βοσνίων καθιερώνοντας τη Βόσνιο-Κροατική Ομοσπονδία το 1994. Το καλοκαίρι του 1995, το NATO ξεκίνησε αεροπορικές επιθέσεις εναντίον των Σέρβων μέσω της Επιχείρησης Deliberate Force. Η επίσημη λήξη των συγκρούσεων έγινε μέσω της ειρηνευτικής συμφωνίας που υπεγράφη στις 21 Νοεμβρίου του 1995 ανάμεσα στη Βοσνία και τη Σερβία. Η Τουρκία έκανε προσπάθειες αποφυγής της οποιαδήποτε εμπλοκής της στην αρχή της κρίσης του Κοσσυφοπέδιου το 1998. Προτίμησε να εξετάσει την κατάσταση στο Κοσσυφοπέδιο ως ένα εσωτερικό πρόβλημα της Σερβίας, και αυτό που την προβλημάτιζε σε περίπτωση υποστήριξής της στη Σερβία ήταν η επερχόμενη αμοιβαία υποστήριξη για την κουρδική αυτονομιστική κίνηση στην Τουρκία ^{147 148}.

Ωστόσο, η αύξηση της εχθρότητας εκ μέρους της Σερβίας, όπως και η πίεση από τους μουσουλμάνους του Κοσσυφοπέδιου έκαναν την τουρκική κυβέρνηση να επανεξετάσει την κατάσταση. Η απόφαση της Τούρκικης κυβέρνησης ήταν να συμμετάσχει στους Νατοϊκούς βομβαρδισμούς. Όταν η Σερβία αποχώρησε από το Κοσσυφοπέδιο, η Τουρκία απέστειλε χίλιους στρατιώτες στη δύναμη του NATO στο Κοσσυφοπέδιο (KFOR)^{149 150}.

¹⁴⁶ Hale, ό.π., 2000

¹⁴⁷ Hale, ό.π., 2000

¹⁴⁸ Larrabee & Lesser, ό.π., 2003

¹⁴⁹ Hale, ό.π., 2000

¹⁵⁰ Larrabee & Lesser, ό.π., 2003

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας από το 2001 και μετά

Ο αρχιτέκτονας της νέα τουρκικής εξωτερική πολιτικής δεν είναι άλλος από τον Αχμετ Νταβούτογλου , ο οποίος το 2001 στο έργο του «Το Στρατηγικό Βάθος»¹⁵¹ παρουσιάζει μια πρόταση εφαρμοσμένης εξωτερικής πολιτικής. Ένα χρόνο αργότερα, το 2002, διορίζεται σύμβουλος του πρωθυπουργού Ταγίπ Ερντογαν σε θέματα εξωτερικής πολιτικής και το 2009 αναλαμβάνει τα καθήκοντα του Υπουργού Εξωτερικών της Τουρκίας.

Ήδη από το 1999 η Τουρκία έχει τα πρωτεία επιρροής στη Μέση Ανατολή σημειώνοντας μάλιστα μια σταθερή αύξηση στην οικονομία της. Η ραγδαία οικονομική επιρροή της Τουρκίας ήταν αποτέλεσμα της απόδοσης και του εκδημοκρατισμού της κατά την τελευταία δεκαετία, όπου συγκέντρωσε την εκτίμηση παγκοσμίως. Η Μέση Ανατολή ήταν αυτή που ελκύστηκε από τα τούρκικα επιτεύγματα. Ο Τούρκος Πρωθυπουργός, Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, σημείωσε θεαματικά ποσοστά δημοτικότητας στον αραβικό δημόσιο κοινό, ενώ ο υπουργός Εξωτερικών του, Αχμέτ Davutoğlu, τάχθηκε υπέρ μιας «πολιτικής μηδενικών προβλημάτων» με τους γείτονες της.

3.1. Το δόγμα Νταβούτογλου

Οι βασικές θέσεις του δόγματος Νταβούτογλου , ανιχνεύονται στον Νέο-Οθωμανισμό του Οζαλ, στη εξωτερική πολιτική της κυβέρνησης Ερμπακάν και στην προσέγγιση του Νταβούτογλου σε θέματα γεωπολιτικής¹⁵². Αναμφισβήτητα το έργο του Νταβούτογλου «Το Στρατηγικό Βάθος» αποτελεί την ακρογωνιαία λίθο του δόγματος του καθώς και της εξωτερική πολιτικής της Τουρκίας. Τι εννοεί όμως ο συγγραφέας με την έννοια στρατηγικό βάθος;”

Η έννοια στρατηγικό βάθος αποτελεί μια πολυδιάστατη έννοια, η οποία βασικά περιλαμβάνει γεωπολιτικά , γεωπολιτισμικά και γεωοικονομικά στοιχεία στο πλαίσιο της διάστασης του χρόνου και του χώρου¹⁵³. Σύμφωνα με τον συγγραφέα απαραίτητη προϋπόθεση ύπαρξης στρατηγικού βάθους είναι η ύπαρξη ιστορικού και γεωγραφικού

¹⁵¹ Ahmet Davutoglu, Το στρατηγικό βάθος: Η διεθνής θέση της Τουρκίας, εκδόσεις ποιότητα 2010.

¹⁵² Murinson , Alexander.”The strategic depth doctrine of Turkish Foreign Policy,London, Middle Eastern Studies ,2006 p. 947

¹⁵³ Ahmet Davutoglu, Το στρατηγικό βάθος: Η διεθνής θέση της Τουρκίας, εκδόσεις ποιότητα 2010 , σ.822

βάθους¹⁵⁴ . Ιστορικό βάθος λογίζεται ότι διαθέτει μια χώρα , η οποία βρίσκεται στο επίκεντρο των ιστορικών δρώμενων στη διάρκεια του χρόνου, ενώ γεωγραφικό βάθος (αποτελεί μέρος του ιστορικού) αποτελεί χαρακτηριστικό μιας χώρα όταν η ευρύτερη περιοχή στην οποία ανήκει αποτελεί κέντρο γεωπολιτικών επιρροών (διάσταση χώρου)¹⁵⁵ .

Σχετικά με το ιστορικό βάθος της Τουρκίας, σύμφωνα με τον Νταβούτογλου , η Τουρκία διαθέτει κεντρική θέση στην ιστορία, λόγω της κληρονομιάς της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, η οποία υπήρξε μια από τις οχτώ μεγαλύτερες αυτοκρατορίες που επεβίωσαν μέχρι τον 20^ο αιώνα¹⁵⁶. Αναφορικά με το γεωγραφικό βάθος ο συγγραφέας αναφέρει ότι η Τουρκία αποτελεί πεδίο γεωπολιτικών γεγονότων με την εγγύς χερσαία περιοχή (Βαλκάνια, Καύκασος, Μέση Ανατολή), την εγγύς θαλάσσια περιοχή (Εύξεινος Πόντος, Ανατολική Μεσόγειος, Κασπία, Περσικός κόλπος) και την εγγύτερη ηπειρωτική περιοχή της ΑφροΕυρασίας¹⁵⁷ , οι οποίες σχηματίζουν το κέντρο της παγκόσμιας ηπείρου της κεντρική Γής(heartland)¹⁵⁸. Σύμφωνα με το Δόγμα Davutoğlu, η Τουρκία πρέπει να αποτελέσει μία «Γέφυρα» μεταξύ της Δύσης και του μουσουλμανικού κόσμο, με την Τουρκία να είναι η «κεντρική εξουσία». Οι πολλαπλές περιφερειακές ταυτότητες την ανάγκασαν να αναπτύξει μια «πολυδιάστατη, δυναμική ξένης πολιτικής, ανάλογη με το ιστορικό της και τη γεωγραφική σημασία, που έχουν αναληφθεί από την Οθωμανική κληρονομία ».

3.2. Οι βασικοί πυλώνες του δόγματος Νταβούτογλου

3.2.1. Πολιτική των μηδενικών προβλημάτων

Έναν από του πυλώνες του δόγματος Νταβούτογλου αποτελεί η πολιτική των μηδενικών προβλημάτων, ή οποία βασίζεται στη ελαχιστοποίηση των προβλημάτων με τους γείτονες ταυτόχρονα με αποφυγή εμπλοκής σε διεθνείς συγκρούσεις. Σύμφωνα με την παραπάνω πολιτική μεγάλη σημασία προσδόθηκε στην οικοδόμηση σχέσεων οικονομικής αλληλεξάρτησης με τα γειτονικά κράτη καθώς και επιδίωξη βελτίωσης των διμερών σχέσεων με αυτά με επίλυση η παράβλεψη των διαφορών τους.¹⁵⁹ Χαρακτηριστικό

¹⁵⁴ Μαζης Ιωάννης. "Η γεωπολιτική της ευρύτερης Μεσης Ανατολής και η Τουρκία" Αθήνα, Λιβάνη,2008 σ.60

¹⁵⁵ Walker Joshua, "Learning Strategic Depth: Implications of Turkey;s new foreign policy doctrine" Ankara, insight Turkey 2007 ,p.70.

¹⁵⁶ Νταβούτογλου, Το στρατηγικό βάθος ,σ 829

¹⁵⁷ στο ίδιο , σ.823

¹⁵⁸ Οπ 154, σ.94

¹⁵⁹ Προέλευση της πολιτικής(αύξηση της οικονομικής αλληλεξάρτησης με τα γειτονικά κράτη) υπήρξε η άποψη του Νταβούτογλου :«Το πιο ισχυρό αντίδοτο για τις τεταμένες πολιτικές σχέσεις, είναι η δημιουργία ενός κοινού πεδίου οικονομικών συμφερόντων». Βλέπε Davutoğlu. Το στρατηγικό βάθος, σ.606

παράδειγμα αυτής της πολιτικής των μηδενικών προβλημάτων αποτελεί η βελτίωση προσωρινά των σχέσεων με το Ιράν και τη Συρία.

Οι Τουρκο-Συριακές σχέσεις κατά την δεκαετία του 1990 βρισκόταν σε ένταση η οποία κορυφώθηκε με την κρίση του 1998, λόγω της υπόθεσης Οτσαλάν. Όμως μετά το 2002 μέχρι και την εμφάνιση της «Αραβικής Άνοιξης», οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών, βελτιώθηκαν αισθητά. Σε οικονομικό επίπεδο, το εμπόριο και οι επενδύσεις από το 2002 μέχρι το 2010, παρουσίασαν ραγδαία αύξηση.¹⁶⁰ Σε πολιτικό επίπεδο, στο ίδιο χρονικό διάστημα οι σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών πέρασε από το στάδιο της πολιτικής των μηδενικών προβλημάτων στο στάδιο της μέγιστης συνεργασίας.¹⁶¹ Ειδικότερα, τα στάδια αναθέρμανσης των διμερών σχέσεων μεταξύ Συρίας και Τουρκίας ήταν η υπογραφή οικονομικών κυρίως συμφωνιών το 2003,¹⁶² η επίσημη επίσκεψη το 2004 από τον πρόεδρο της Συρίας Bashar Assad στην Τουρκία,¹⁶³ η υποστήριξη της Συρίας κατά την επανάσταση του Cedar στο Λίβανο το 2007,¹⁶⁴ και τέλος η δημιουργία το 2009 του συμβουλίου ανώτατης στρατηγικής συνεργασίας μεταξύ των δύο κρατών.¹⁶⁵ Η βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των 2 κρατών δεν κράτησε για μεγάλο χρονικό διάστημα καθώς οι σχέσεις μεταξύ τους οδηγήθηκαν σε ένταση λόγω και της εμπόλεμης κατάστασης που επικρατεί στη Συρία ακόμα και μέχρι την τωρινή περίοδο. Η πολιτική των μηδενικών προβλημάτων απέτυχε στο βάθος του χρόνου με τη Συρία αλλά και με άλλα κράτη.¹⁶⁶

Οι τουρκο-Ιρανικές σχέσεις, υπήρξαν τεταμένες μέχρι την άνοδο του ΑΚΡ, στην εξουσία κυρίως λόγω της διαφορετικής θρησκευτικής και πολιτικής ιδεολογίας, τις υψηλού επιπέδου διμερείς σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Ισραήλ και της στρατηγικής συμμαχίας της Τουρκίας με τις ΗΠΑ, η οποία επιθυμούσε την διεθνής απομόνωση του

¹⁶⁰ Ο συνολικός όγκος του εμπορίου το 2002 ανερχόταν στα 729 εκατομμύρια δολάρια ενώ το 2010 έφτασε στα 2,2 δις δολάρια. Επίσης οι επενδύσεις Οι επενδύσεις τούρκικων εταιρειών στην Συρία ανήλθαν στο ποσό των 260 εκ. δολαρίων το 2010. Επίσης ο αριθμός των Συρίων επισκεπτών στην Τουρκία εννεαπλασιάστηκε και των Τούρκων στην Συρία διπλασιάστηκε μέσα σε αυτό το χρονικό διάστημα. Βλέπε http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-commercial-and-economic-relations-with-syria.en.mfa

¹⁶¹ Για την στόχευση της μετάβασης από το στάδιο των μηδενικών προβλημάτων στο στάδιο της μέγιστης συνεργασίας μίλησε ο Νταβούτογλου στην πρώτη συνέντευξη τύπου ως Υπουργός Εξωτερικών, βλέπε Aras. Davutoglu era in Turkish foreign policy, σ.9

¹⁶² Murinson. The strategic depth doctrine of Turkish Foreign Policy, p.955

¹⁶³ Είχε συμβολικό χαρακτήρα καθώς αποτελούσε την πρώτη επίσημη επίσκεψη ηγέτη του Συριακού κράτους, στην Τουρκία ύστερα από 57 χρόνια. Ως αποτέλεσμα είχε την υιοθέτηση κοινής γραμμής ενάντια στην τρομοκρατία, την υποστήριξη της διατήρησης της εδαφικής ακεραιότητας του Ιράκ, την αποδοχή του διεθνούς νομικού πλαισίου για την αναγνώριση των συνόρων της Τουρκίας, και την κοινή αντιμετώπιση των κουρδικών επιδιώξεων που αφορούνε την δημιουργία ανεξάρτητου κράτους. Βλέπε Στο ίδιο, p.956

¹⁶⁴ Kouskouvelis, Ilias. The problem with Turkey's "Zero problems". Middle East Quaterly, 2013 p.52

¹⁶⁵ <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-syria.en.mfa>

¹⁶⁶ Για την αποτυχία της πολιτικής των μηδενικών προβλημάτων βλέπε και Kouskouvelis, Ilias. The problem with Turkey's "Zero problems". Middle East Quaterly, 2013

Ιράν.¹⁶⁷ Από την άνοδο του AKP στην εξουσία μέχρι το 2010 οι Τουρκο-Ιρανικές παρουσίασαν κάποια βελτίωση. Πιο συγκεκριμένα η εναντίωση προς το PKK το οποίο εδρεύει στο Βόρειο Ιράκ αποτέλεσε τον πρώτο παράγοντα βελτίωσης των Τουρκο-Ιρανικών σχέσεων. Ειδικότερα, η επίσκεψη του Τούρκου πρωθυπουργού Erdogan στην Τεχεράνη το 2004 συνοδεύτηκε με την υπογραφή οικονομικών συμφωνιών και με την υιοθέτηση κοινής δράσης έναντι του PKK. Το 2006 υπογράφηκε ένα μνημόνιο μεταξύ των δύο κρατών για λήψη κοινών μέτρων ασφαλείας έναντι της τρομοκρατίας και του Κουρδικού ζητήματος. Ένας δεύτερος παράγοντας βελτίωσης των σχέσεων, υπήρξε η ανάπτυξη οικονομικών και εμπορικών σχέσεων. Το 2010, ο συνολικός όγκος του εμπορίου μεταξύ των δύο κρατών ανερχόταν στα 10,6 δις δολάρια και οι επενδύσεις του Ιράν στην Τουρκία έφταναν τα 110 δις δολάρια.¹⁶⁸ Τρίτος παράγοντας, ο οποίος ευνοούσε την συνεργασία ήταν η μετριοπαθής υποστήριξη της Τουρκίας, στο πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν, η οποία υποστήριξη έφτασε στο αποκορύφωμά της με σύναψη συμφωνίας μεταξύ Τουρκίας Βραζιλίας και Ιράν τον Μάιο του 2010,¹⁶⁹ και με την καταγήφιση από την Τουρκία των κυρώσεων κατά του Ιραν, οι οποίες επιβλήθηκαν, τον Ιούνιο του 2010 από τα Ηνωμένα Έθνη.¹⁷⁰ Η λογική της προσέγγισης του Ιράν από την Τουρκία βρίσκεται πρωτίστως στην εφαρμογή της πολιτικής των μηδενικών προβλημάτων αλλά ενσταλάζει και στην άποψη του Νταβούτογλου ότι οι καλές Τουρκο-Ιρανικές σχέσεις αποτελούνε την βασική εναλλακτική επιλογή σε περίπτωση επιδείνωσης των Τουρκο-Αραβικών σχέσεων διότι μπορούνε να μειώσουν την περιφερειακή της απομόνωση.¹⁷¹

3.2.2. Πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική

Δεύτερος άξονας της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής είναι η προσπάθεια εφαρμογής της πολυδιάστατα. Η πολυδιάστατη αυτή εξωτερική πολιτική εννοεί την απόρριψη της εξωτερικής πολιτικής που εφάρμοζε η χώρα από την έναρξη του ψυχρού πολέμου, χωρίς αυτό να σημαίνει την αποχώρηση από το δυτικό συνασπισμό, καθώς και

¹⁶⁷ Davutoglu. Το στρατηγικό βάθος, σ.637-653

¹⁶⁸ http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-commercial-and-economic-relations-with-iran.en.mfa

¹⁶⁹ Η συμφωνία αυτή αφορούσε την χορήγηση από την Τουρκία πυρηνικού καυσίμου για την έρευνα του Ιρανικού πυρηνικού αντιδραστήρα με αντάλλαγμα την παροχή απο το Ιράν χαμηλού-εμπλουτισμένου ουρανίου της τάξεως των 1200kg. Η παραπάνω συμφωνία χαρακτηρίστηκε από τον Νταβούτογλου ως ένα μέτρο οικοδόμησης εμπιστοσύνης. Βλέπε <http://www.mfa.gov.tr/article-by-foreign-minister-of-turkey-h-ahmet-davutoglu-and-celso-amorim-published-in-new-york-times-newspaper-on-26-may-2010.en.mfa>

¹⁷⁰ Από τα 15 μέλη του συμβουλίου των Ηνωμένων Εθνών τα 12 ψήφισαν υπέρ και η Τουρκία και η Βραζιλία ψήφισαν κατά και ο Λίβανος απείχε από την διαδικασία. Βλέπε <http://www.youtube.com/watch?v=IhuLYx-Vgb8>

¹⁷¹ Davutoglu. Το στρατηγικό βάθος, σ.623

την άμεση εμπλοκή της με όλα τους γειτονικούς περιφερειακούς δρώντες.¹⁷² Η προσπάθεια πολιτικής αυτή εξισορρόπησης της Τουρκίας εκτείνεται από την Μέση Ανατολή έως την Κεντρική Ασία καθώς την Ευρώπη και τις ΗΠΑ. Η Τουρκία αποσκοπεί στο να μπορέσει να εφαρμόσει τη δική της εξωτερική πολιτική με τη λιγότερη δυνατή παρέμβαση-εξάρτηση από τους συμμάχους της. Σε αυτό το πλαίσιο υπήρξε μια «προσέγγιση» προς τις χώρες της Μέσης Ανατολής χωρίς να «προδίδει» τον χρόνια δυτικό προσανατολισμό της. Στόχος της είναι να αποτελέσει τον ενδιάμεσο σημαντικό κρίκο στο περιφερειακό σύστημα της Μέσης Ανατολής στις σχέσεις της με τη δύση.¹⁷³ Κάπως διαφορετική είναι η προσέγγιση της Τουρκικής εξωτερικής πολιτικής όσο αναφορά τις σχέσεις της με την Ευρώπη.¹⁷⁴ Πιο συγκεκριμένα θεωρεί ότι η συμπόρευση με την Ευρώπη δεν είναι η μοναδικός πόλος συμφερόντων χωρίς αυτό να σημαίνει ότι παύει να είναι σημαντικός.¹⁷⁵

3.2.3. Διαμεσολάβηση στις περιφερειακές συγκρούσεις

Επόμενος πυλώνας του δόγματος Νταβούτογλου είναι ενεργή συμμετοχή στην επίλυση περιφερειακών συγκρούσεων. Η Τουρκία προσπαθεί να αναλάβει ηγετικό πλέον ρόλο στην επίλυση αυτών των συγκρούσεων με απώτερο σκοπό την ισχυροποίηση της θέσης της και την θεώρηση της ως σημαντικό αξιόπιστο περιφερειακό δρών από τις μεγάλες δυνάμεις στο περιφερειακό σύστημα της Μέσης Ανατολή και της Κεντρικής Ασίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εμπλοκή της Τουρκίας στις Ισραηλινο-Συριακές σχέσεις. Τα δύο κράτη δέχθηκαν να ξεκινήσουν έμμεσες διαπραγματεύσεις υπο την επιτήρηση Τούρκων διπλωματών στην Άγκυρα, σε συνέχεια των επισκέψεων του Νταβούτογλου (2006) και του Ερντογάν(2008) στη Δαμασκό με την επιθυμία μεσολάβησης στις μεταξύ τους σχέσεις. Οι διαπραγματεύσεις , τελικά, δεν απέφεραν καρπούς καθώς διακόπηκαν λόγω της εισβολής του Ισραήλ στη Λωρίδα της Γάζας (2008).¹⁷⁶

¹⁷² Ο ίδιος ο Νταβούτογλου χαρακτηριστικά είπε ότι η Τουρκία θα εμπλέκεται ενεργά από την Χιλή ως την Ινδονησία, από την Αφρική ως την Κ.Ασία και από την Ευρώπη ως τον οργανισμό Ισλαμικής Συνδιάσκεψης. Βλέπε Aras. Davutoglu era in Turkish foreign policy, σ.6

¹⁷³ Οι συνθήκες της μεταψυχροπολεμικής περιόδου οδήγησαν στην αλλαγή του ρόλου που καλείται να παίξει η Τουρκία, από μια στρατιωτική δύναμη αποτροπής, η οποία λειτουργούσε ως γεωγραφικό εμπόδιο ενάντια στον κομμουνισμό σε ένα υποδειγματικό μοντέλο μουσουλμανικής, κοσμικής και δημοκρατικής χώρας. Βλέπε Walker. Learning Strategic Depth, p.33

¹⁷⁴ ο Νταβούτογλου έχει εκφράσει ως στόχο την ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ ως το 2023, η εφαρμογή των πολιτικών του κυβερνήτορας κόμματος δεν δίνει την εντύπωση ότι αυτός ο στόχος είναι πρωταρχικός.

¹⁷⁵ Walker. Learning Strategic Depth, p.36,37

¹⁷⁶ Aras, Bullent. “Turkey’s rise in the greater Middle East: Peace-building in the periphery”.London, Journal of Balkan and near Eastern Studies, 2009 p37,38

Άλλη προσπάθεια της Τουρκίας ως μεσολαβητής υπήρξε στην Ισραηλινο-Παλαιστινιακή σύγκρουση. Παρόλο που οι σχέσεις μεταξύ Τουρκίας-Ισραήλ επιδεινώθηκαν με την ανάληψη της εξουσίας από το AKP, το 2005 άρχισαν οι προσπάθειες από τον Ερντογάν να πείσει τον πρωθυπουργό του Ισραήλ Ariel Sharon να αρχίσουν διαπραγματεύσεις μεταξύ της χώρας του και της Παλαιστίνης. Η άνοδος όμως στην εξουσία της Hamas το 2006 στην Παλαιστίνη δεν οδήγησε σε μια ευνοϊκή εξέλιξη αφενός μεν διότι το Ισραήλ θεωρεί την Hamas τρομοκρατική οργάνωση και αφετέρου διότι η Τουρκία επέλεξε να καλέσει επίσημα τον Khaled Mashal, επίσημο εκπρόσωπο της Hamas στην Δαμασκό, με πρόθεση να διαδραματίσει ενεργό ρόλο στην επίλυση της Ισραηλινο-Παλαιστινιακής σύγκρουσης, γεγονός που προκάλεσε την αντίδραση του Ισραήλ, το οποίο χαρακτήρισε την κίνηση της Τουρκίας εχθρική¹⁷⁷. Μια τρίτη προσπάθεια από την Τουρκία για την ενίσχυση του περιφερειακού της ρόλου, αυτήν την φορά όχι στην περιοχή της Μέσης Ανατολής αλλά σε αυτήν του Καυκάσου, ήταν η δημιουργία της Καυκάσιας πλατφόρμας σταθερότητας και συνεργασίας. Αυτή η πλατφόρμα αποτελούνταν από την Τουρκία, την Ρωσία, την Γεωργία, το Αζερμπαϊτζάν, την Αρμενία και δημιουργήθηκε με αφορμή την επιθυμία από την Τουρκία για την αποκλιμάκωση της κρίσης μεταξύ Ρωσίας και Γεωργίας το 2008 και για την διαχείριση οποιασδήποτε μελλοντικής έντασης στην περιοχή. Η κίνηση αυτή της Τουρκίας είχε την υποστήριξη της Ευρώπης και του NATO.¹⁷⁸ Ο αναβαθμισμένος περιφερειακός χαρακτήρας της Τουρκίας και η ανάληψη πρωτοβουλιών με σκοπό να διασφαλιστεί η σταθερότητα στην περιοχή, αποδεικνύεται και στην πολιτική την οποία εφάρμοσε η Τουρκία το 2003, κατά την διάρκεια του πολέμου Ιράκ-ΗΠΑ. Η Τουρκία αναλαμβάνοντας ηγετικό ρόλο και ισχυριζόμενη ότι αποτελεί την μόνη χώρα η οποία μπορεί να αναπτύξει καλές σχέσεις με όλους τους παράγοντες του Ιράκ και τις γειτονικές του χώρες, δημιούργησε μια πλατφόρμα συνεργασίας με άλλα γειτονικά κράτη, η οποία είχε ως σκοπό την ειρηνική επίλυση του πολέμου στο Ιράκ. Η πρωτοβουλία αυτήν προκάλεσε το ενδιαφέρον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, των Ηνωμένων Εθνών, του Αραβικού συνδέσμου και του Συμβουλίου Ασφαλείας, μέλη των οποίων παρακολουθούσαν τις διασκέψεις της πλατφόρμας.¹⁷⁹

3.2.4. Ρυθμική διπλωματία

¹⁷⁷ Murinson. The strategic depth doctrine of Turkish Foreign Policy, p.959

¹⁷⁸ Aras. Davutoglu era in Turkish foreign policy, σ.11,12

¹⁷⁹ Aras. Davutoglu era in Turkish foreign policy, σ.13

Ο τέταρτος άξονας του δόγματος Νταβούτογλου συνιστά την εφαρμογή μιας «ρυθμικής διπλωματίας», μέσω της ενεργού συμμετοχής της στους διεθνείς οργανισμούς, με στόχο την αναβάθμιση του ρόλου της ως μιας ανερχόμενης δύναμης στο παγκόσμιο γίγνεσθαι. Η εφαρμογή αυτής της «ρυθμικής διπλωματίας», αντικατοπτρίζεται στην εκλογή ως γενικού γραμματέα του Οργανισμού Ισλαμικής Συνδιάσκεψης, το 2004 του Τούρκου Ekmeleddin Ihsanoglu, για πρώτη φορά στην ιστορία του οργανισμού. Στα πλαίσια της «ρυθμικής διπλωματίας» υπήρξε και η προσπάθεια της Τουρκίας να περάσει στο επόμενο στάδιο της πολιτικής των μηδενικών προβλημάτων, που είναι το στάδιο της «μέγιστης συνεργασίας» με τα γειτονικά κράτη. Προς την κατεύθυνση αυτού του άξονα της «ρυθμικής διπλωματίας», είναι και το γεγονός ότι η Τουρκία έγινε μη-μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, είναι μέλος του G-20, διατηρεί καθεστώς παρατηρητή στην Αφρικανική Ένωση, στον Αραβικό σύνδεσμο και στον οργανισμό Αμερικανικών κρατών.¹⁸⁰

Οι παραπάνω άξονες αποτελούν την πυξίδα στην οποία βασίστηκε η σχεδίαση καθώς και η εκτέλεση της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας στη περίοδο της διακυβέρνησης του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP). Μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δίνεται μεγάλη σημασία στην ήπια ισχύ¹⁸¹, η οποία αποτελεί το βασικό εργαλείο της «νέας» εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας.

¹⁸⁰ Davutoğlu. Turkey's Zero-problems foreign policy, p.5

¹⁸¹ Σύμφωνα με τον Joseph Nye, ήπια ισχύς είναι η ικανότητα να πάρεις αυτό που θέλεις μέσω της έλξης και όχι μέσω του εξαναγκασμού ή της εξαγοράς. Ο ίδιος έχει δώσει κατά καιρούς και άλλους «συμπληρωματικούς» ορισμούς ορίζοντας την ήπια ισχύ ως την ικανότητα να σχηματίσεις τις προτιμήσεις των άλλων χωρίς να καταφύγεις στην βία και στην δωροδοκία και ως την ικανότητα να κάνεις τους άλλους να θέλουν αυτό που θέλεις.¹⁸¹ Οι πηγές ήπιας ισχύος ενός κράτους, δηλαδή οι παράγοντες εκείνοι που ενδέχεται να παράγουν έλξη, είναι ο πολιτισμός, οι πολιτικές αξίες (όταν το κράτος λειτουργεί σύμφωνα με αυτές στο εσωτερικό και στο εξωτερικό) και η εξωτερική πολιτική (όταν αναγνωρίζεται ως νόμιμη και έχει ηθικό κύρος). Βλέπε Joseph S. Nye Jr, «*Ηπια Ισχύς, Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική*», Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2005

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Κινήσεις της Τουρκίας στο Διεθνές περιβάλλον

4.1. Η εξωτερική πολιτική ως συνέχεια του δόγματος Νταβούτογλου

Ο συνδυασμός της ιστορίας και της γεωγραφίας της, την φέρνουν σε μία θέση ευθύνης. Για να συμβάλλει ενεργά προς την κατεύθυνση των συγκρούσεων σε σχέση πάντα με τη διεθνή ειρήνη και την ασφάλεια σε όλους αυτούς τους τομείς, καλείται αν αντιμετωπίσει καθήκοντα που απορρέουν από το βάθος μιας πολυδιάστατης ιστορίας για την Τουρκία¹⁸².

Ο ρόλος της Τουρκίας θα μπορούσε να εξεταστεί στο πλαίσιο της διόγκωσης στην παγκόσμια επιρροή των αναδυόμενων οικονομιών. Πρόκειται για το ακρωνύμιο BRIC, δηλαδή τη Βραζιλία, τη Ρωσία, την Ινδία και τη Κίνα. Ως «κράτος δεύτερης κατηγορίας BRIC», «η Τουρκία έχει απολαύσει μια αστρική οικονομική απόδοση, η οποία συνδέεται με μια απότομη άνοδο του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) και Εξωτερικών Άμεσων Επενδύσεων (ΞΑΕ), με μονοψήφιο πληθωρισμό και όλο και αυξανόμενη εμπιστοσύνη στο εθνικό νόμισμα. Τα επιτεύγματα αυτά αναδέχτηκαν τη φιλοδοξία της για ένα βασικό περιφερειακό και αναδυόμενο παγκόσμια ρόλο.

Τα πολιτικά θεμέλια αυτής της επιτυχίας δεν μπορούν να θεωρηθούν αμελητέα. Στις αρχές της δεκαετίας του 2000, η Τουρκία συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στη βελτίωση της δημοκρατικής θέσης καταγράφοντας ρεκόρ στο κουρδικό ζήτημα. Αυτό βελτίωσε βέβαια την αυτοπεποίθηση της περιοχής.

Προσπάθησε να βρει μία ισορροπία μεταξύ της δημοκρατίας και της ασφάλειας, δίλημμα που στοίχειωσε την πολιτική στη Μέση Ανατολή επιτρέποντας στην Τουρκία να εμφανίζεται ως πρότυπο και πηγή έμπνευσης για τους Αραβικούς μεταρρυθμιστές.

Εν τω μεταξύ, η κανονιστική πλευρά της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής σημείωσε μεγάλη διαφορά. Κατηγορώντας τη Δύση για τα διπλά πρότυπα σε σχέση με τις διεθνείς συγκρούσεις στη Μέση Ανατολή και αλλού, ο Ερντογάν ισχυρίστηκε ότι η Τουρκία θα φέρει υψηλότερα ηθικά πρότυπα για την παγκόσμια διακυβέρνηση και την πολιτική επιτυχάνοντας μια αρμονία με βάση την εξωτερική πολιτική. Υπερασπίστηκε, λοιπόν, τις καταπιεσμένες περιοχές της Μέσης Ανατολή. Σύμφωνα με τα λόγια του:

«Οι κοινότητες που αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους ως θρυμματισμένες, που έχουν υποστεί φθορές, θύματα και καταπιεσμένες και η κοινότητες που δεν έχουν καμία

¹⁸² Ahmet Davutoğlu, "Turkish Foreign Policy and the EU in 2010", Turkish Policy Quarterly, Vol. 8, no. 3 (2009), p. 12

πίστη στη δικαιοσύνη και ειλικρίνεια, είναι αδύνατον να αποκαταστήσουν την ειρήνη και τη σταθερότητα σε παγκόσμια κλίμακα. Υπερασπιζόμαστε τη δικαιοσύνη, την ειρήνη, το νόμο και τη δημοκρατία στην κάθε περιοχή. Εμείς, ως συντηρητικό και τη δημοκρατικό κόμμα, αγωνιζόμαστε να κρατήσουμε τη πραγματική και κανονιστική πολιτική μαζί¹⁸³

Ο στόχος της Τουρκίας ήταν να μετατραπεί σε μία από τις δέκα μεγαλύτερες οικονομίες στον κόσμο, από το έτος 2023, το οποίο είναι η εκατονταετηρίδα της Δημοκρατίας της Τουρκίας. Σύμφωνα με τα λόγια του Davutoğlu:

«Μέχρι το 2023, όταν η χώρα την επέτειο των 100 χρόνων από την ίδρυση της δημοκρατίας, όπου οραματίζομαι μια Τουρκία η οποία είναι ένα πλήρες μέλος της ΕΕ αφού έχουν ολοκληρώσει όλες τις απαραίτητες προϋποθέσεις, όντας σε θέση ειρήνης με τους γείτονές της, με τις γειτονικές περιοχές από οικονομική άποψη και για ένα όραμα κοινής ασφάλειας, όπου τα εθνικά μας ενδιαφέροντα βρίσκονται και δραστηριοποιούνται σε όλες παγκοσμίως τις υποθέσεις και όντας μεταξύ των κορυφαίων δέκα οικονομιών στον κόσμο¹⁸⁴».

4.2. «Αραβική Άνοιξη»

Η σειρά των εξεγέρσεων σε όλο τον αραβικό κόσμο που συλλογικά ονομάζεται «Αραβική Άνοιξη», έδειξε ότι τα «φαινομενικά» άσπογα αυταρχικά καθεστώτα έχουν αρχίσει να καταρρέουν. Πρόκειται για μια σπάνια ευκαιρία για την υλοποίηση των υποσχέσεων που ορίζονται από το Δόγμα "Davutoğlu.

Η Τουρκία αποδείχτηκε μία ισχυρή ηγεσία στη Μέση Ανατολή, όπου ενήργησε ως καταλύτης στη δημοκρατική μετάβαση στην περιοχή που έχει πληγεί λιγότερο από τα προηγούμενα κύματα του εκδημοκρατισμού.

Οι σχέσεις με τα βασικά κράτη στη Μέση Ανατολή έχουν επιδεινωθεί σημαντικά, ενώ η Τουρκία έχει κατηγορηθεί για τη λήψη πλευρών για σχεταριστικούς λόγους κατά τις περιφερειακές συγκρούσεις όχι για την προώθηση της ειρήνης, αλλά την επίλυση συγκρούσεων με δημοκρατική μετάβαση.

Τα βασικά δομικά στοιχεία του δόγματος είναι τα ακόλουθα:¹⁸⁵

α. Υποστήριξη για τους ανθρώπους που κάνουν έκκληση ζήτησης των βασικών

¹⁸³ Recep Tayyip Erdoğan, "The Changing Balances and the Rising Importance of Turkey", Paper presented at the Lecture delivered at the International Strategic Research Organization (USAK) (Ankara, 3/2/2010)

¹⁸⁴ Abdullah Bozkurt, "Davutoğlu Sees Turkey among Top 10 World Players by 2023", Today's Zaman, 5/1/2010

¹⁸⁵ Ahmet Davutoğlu, Principles of Turkish Foreign Policy and Regional Political Structuring [Center for Strategic Research, Vision Paper No. 3] (Ankara: SAM, 2012), pp. 7-8

ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτό φαίνεται να είναι σύμφωνο με τη νέα κανονιστική διάσταση στην τουρκική εξωτερική πολιτική, η οποία αποσκοπούσε όχι να θυσιάσουν τα ανθρώπινα δικαιώματα ή τη δικαιοσύνη για τα συμφέροντα της πραγματικής εξωτερικής της πολιτικής.

β. Έμφαση στο γεγονός ότι η μετάβαση προς σταθερές και νόμιμες δημοκρατικά πολιτικές δομές μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσω μιας ισορροπίας μεταξύ ασφάλειας και ελευθερίας. " Η Τουρκία φαίνεται έτσι να επιδιώκει μια λεπτή ισορροπία μεταξύ των συμφερόντων της στην περιφερειακή σταθερότητα και την ασφάλεια και την ανάγκη να αντιμετωπισθεί η πραγματικότητα ότι η αλλαγή καθεστώτος στη Μέση Ανατολή θα μπορούσε να συμβεί ακόμα και με βίαια μέσα.

γ. "Δεν υπάρχει αντίφαση μεταξύ έμφασης στις δημοκρατικές διεκδικήσεις, οι οποίες σε ορισμένες περιπτώσεις απαιτούν αντιμετώπιση με καταπιεστικά καθεστώτα και την αρχή της μηδενικής εξωτερικής πολιτικής σε προβλήματα με τους γείτονες. Ο Νταβούτογλου ισχυρίστηκε ότι η Τουρκία θα μπορούσε να διατηρήσει φιλικές σχέσεις με τα γειτονικά κράτη, ενώ ταυτόχρονα να προωθήσει την αλλαγή καθεστώτος σε μερικά από αυτά.

δ. "Η αντίθεση στην ξένη επέμβαση επειδή το μέλλον αυτής της περιοχής πρέπει να είναι αποφασιστεί από τους ανθρώπους της". Στο πλαίσιο αυτό, η Τουρκία ήταν κατηγορηματικά αντίθετη με άμεσες ή έμμεσες παρεμβάσεις από τη Δύση ή άλλους παράγοντες που θα μπορούσαν να έχουν καταλυτική επίδραση σχετικά με την έκβαση της Αραβικής Άνοιξης

ε. "Όλοι οι άνθρωποι της περιοχής ανήκουν στη Τουρκία ως "Αιώνια αδελφοί», ανεξάρτητα από το υπόβαθρο και το καθήκον να αμβλύνουν θρησκευτικές εντάσεις ". Πρόκειται για μια σαφή δέσμευση για την Τουρκία και την αντίθεση με τις θρησκευτικές διαφορές και τη δέσμευση να υποστηρίξει την ειρηνική συνύπαρξη διαφορετικών θρησκευτικών και εθνοτικών στη Μέση Ανατολή. Οι συγκεκριμένες τολμηρές δηλώσεις κρατούν ψηλά τον πήχη για τους Τούρκους και την εξωτερική πολιτική και λειτουργικότητα τους που δεν ήταν πάντα επιτυχείς.

4.3. Η πρόωμη φάση της Αραβικής Άνοιξης

Η αλλαγή καθεστώτος στην Τυνησία αποδείχθηκε ευκολότερη από ό, τι αναμενόταν, ωστόσο η πορεία των γεγονότων στη Λιβύη και την Αίγυπτο ήταν διαφορετική. Η Τουρκία είχε ισχυρά οικονομικά συμφέροντα στη Λιβύη και ήταν ανήσυχη για την αλλαγή του

καθεστώτος. Αρχικά αντιτίθεται σε οποιαδήποτε ξένη επέμβαση, η οποία φάνηκε να υπονοεί τη συνεχή υποστήριξη για το Καντάφι καθεστώς.

Παρ' όλα αυτά, η τουρκική κυβέρνηση συγκλίνει σταδιακά τη θέση της με τα Δυτικά κράτη αποσύροντας την υποστήριξη του καθεστώτος Καντάφι. Μια επίθεση κατά της Λιβύης για το Τουρκικό Προξενείο στη Βεγγάζη τον Απρίλιο του 2011 φανέρωσε τη θέση της Τουρκίας που γινόταν όλο και πιο δημοφιλής και μη βιώσιμη.

Εν τω μεταξύ, η αντίδραση της Τουρκίας προς την αιγυπτιακή εξέγερση ήταν διφορούμενη. Έλαβε μια σταθερή θέση υπέρ του καθεστώτος Μουμπάρακ και τέθηκε υπέρ της προώθησης της αλλαγής του καθεστώτος δίνοντας τροφή για ανησυχίες καθώς το νέο αιγυπτιακό καθεστώς θα μπορούσε να προσπαθήσει να αμφισβητήσει την περιφερειακή επιρροή της Τουρκίας. Στη περίπτωση του Μπαχρέιν, η Τουρκία επέλεξε να μην έρθουν σε σύγκρουση με τη Σαουδική αποφασιστικότητα για να καταστείλει μια εξέγερση απειλής από το μπλοκ των σουνιτών μοναρχιών του Περσικού Κόλπου και φέρνοντας πιο κοντά το Ιράν.

Αυτές οι κινήσεις ήταν κατανοητές, δεδομένων των οικονομικών συμφερόντων της Τουρκίας προσδίδοντας ανησυχίες ασφάλειας. Ωστόσο, δεν ήταν σε δυσαρμονία με το κανονιστικό ρόλο που η Τουρκία φιλοδοξεί να παίξει στο περιφερειακή και παγκόσμια πολιτική. Η Τουρκία φαίνεται να εμπίπτει σε ανακολουθίες, κατά τις οποίες η πραγματική εξωτερική της πολιτική αποτελούσε τη βασική της πυξίδα στην «Αραβική Άνοιξη», παρά τις υψηλές δηλώσεις για το αντίθετο¹⁸⁶.

4.4. Οι σχέσεις με το Ιράν

Οι σχέσεις της Τουρκίας με το Ιράν κινούνταν σε επίπεδο τριβής σε σχέση με τις σχέσεις της με τη Δύση, ιδίως σε σχέση με τα πυρηνικά προγράμματα του Ιράν. Η Τουρκία και η Βραζιλία πήραν απόσταση από τις Ηνωμένες Πολιτείες και άλλες δυτικές πολιτείες αναφορικά με το ζήτημα των πυρηνικών του Ιράν. Το Μάιο του 2010, προέκυψε άκαρπη "Συμβιβαστική συμφωνία" που ψήφισαν κατά του ΟΗΕ το Ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας σχετικά με το Ιρανικό πρόγραμμα εμπλουτισμού ουρανίου. Η συμβιβαστική συμφωνία χαιρετίστηκε από τον Τούρκο πρωθυπουργό και τον πρόεδρο της Βραζιλίας Λούλα ως ένα σημείο καμπής. Ωστόσο, δεν κατάφεραν να πείσουν τα υπόλοιπα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών στο Συμβούλιο. Στο Ψήφισμά του,

¹⁸⁶ Ενώ άσχετο με την «Αραβική Άνοιξη», της Τουρκίας συνεπή υποστήριξη για το καθεστώς του αλ-Μπασίρ στο Σουδάν, παρά την εισαγγελία του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου του προέδρου του Σουδάν, λόγω των εγκλημάτων γενοκτονίας που διαπράχθηκαν στο Νταρφούρ, είναι μια άλλη αντίφαση με το υψηλά ηθικά πρότυπα που ορίζονται από την τουρκική κυβέρνηση.

τέθηκαν εικασίες σχετικά με την ευθυγράμμιση της Τουρκίας με η Δύση αλλά και το βαθμό της εγγύτητας του με Ιράν.

Μετά από αυτό το αποκορύφωμα, οι σχέσεις μεταξύ του Ιράν και των Τούρκων ψυχραίνονται, και αυτό επιταχύνθηκε έπειτα από το ξέσπασμα της Αραβικής Άνοιξης. Η Τουρκία και το Ιράν βρέθηκαν στις αντίθετες πλευρές με βασικούς αντιπαραθέσεις, κυρίως στη Συρία.

Ενώ η Τουρκία συντάχθηκε με τις δυνάμεις της αντιπολίτευσης, το Ιράν παρέμεινε ο πιο σημαντικός χορηγός για το καθεστώς Άσαντ. Καθώς η κρίση έπληξε το Ιράν, ενέτεινε την υποστήριξη του προς το καθεστώς Άσαντ και γύρισε την επιβίωσή του σε ένα πρωταρχικό στόχο της εξωτερικής πολιτικής. Εν τω μεταξύ, μετά από δισταγμούς, η Τουρκία συμφώνησε τον Σεπτέμβριο του 2011 για την εγκατάσταση του NATO αντιβαλλιστικών συστημάτων αντιπυραυλικής άμυνας έναντι πιθανών Ιρανικών επιθέσεων κοντά στην ανατολική πόλη Μαλάτια.

Έπειτα από την απόφαση της Τουρκίας να επιτρέψει αυτήν την εγκατάσταση προέκυψε αποξένωση στις διμερείς σχέσεις. Τις αμοιβαίες κατηγορίες των παρεμβολών σε εσωτερικές υποθέσεις της Συρίας στο πλαίσιο της κλιμάκωσης του εμφυλίου πολέμου της Συρίας συνόδεψε η ένταση στις ήδη τεταμένες σχέσεις. Η δυνατότητα ισραηλινής επίθεσης εναντίον του Ιράν με πυρηνικές εγκαταστάσεις έθεσε τεράστια πρόκληση στην πολιτική της Μέσης Ανατολής της Τουρκίας.

4.5. Ο Συριακός κυκεώνας

Μέχρι το ξέσπασμα της συριακής εξέγερσης τον Ιανουάριο του 2011, οι σχέσεις Συρίας-Τουρκίας χαρακτηρίζονται από "μηδενικά προβλήματα με τους γείτονες» Ενώ οι δύο χώρες είχαν έρθει στο χείλος του πολέμου στο 1998, αργότερα εξελίχθηκε να διατηρούν στενές οικονομικές και διπλωματικές σχέσεις¹⁸⁷.

Παρ' όλα αυτά, μετά την αποτυχία της Τουρκίας που έκανε επανειλημμένες προσπάθειες να μεσολαβήσει για μια συμβιβαστική λύση στη συριακή εξέγερση, οι σχέσεις τους επιδεινώθηκαν απότομα. Η Τουρκία μετατράπηκε σε βασικό υποστηρικτή για τις δυνάμεις της αντιπολίτευσης της Συρίας βρίσκοντας ασφαλές καταφύγιο σε γειτονικές της συνοριακές της Συρίας περιοχές. Τον Ιούλιο του 2012, οι συριακές δυνάμεις κατέρριψε ένα τουρκικό αεροσκάφος στην Ανατολική ακτή της Μεσογείου «δηλητηριάζοντας» έτσι τις διμερείς σχέσεις τους.

¹⁸⁷ Abdullah Bozkurt, "Davutoğlu Sees Turkey among Top 10 World Players by 2023", Today's Zaman, 5/1/2010

Τον Σεπτέμβριο του 2012, ο Πρωθυπουργός Ερντογάν μετέβη στο σημείο ενώ παράλληλα έκανε σύγκριση της Συρίας με ό, τι συνέβη στην Kerbela, αναφερόμενος στη πικρή μάχη που σφράγισε τη διαίρεση του Μουσουλμανικού κόσμου με τους σουνίτες και τους σιίτες. Τον Οκτώβριο 2012, η συριακή οβίδα χτύπησε την τουρκική πόλη στα σύνορα του Akcakale σκοτώνοντας πέντε αμάχους και προκαλώντας Τουρκικά αντίποινα, καθώς και το τουρκικό κοινοβούλιο ενέκρινε τη στρατιωτική δράση πέρα από τα ελληνοτουρκικά σύνορα.

Το καθεστώς Άσαντ κατέρρευσε σαν τον Καντάφι, μιας και ήταν σε θέση να προσελκύσει σημαντική υποστήριξη από ένα τμήμα του πληθυσμού της Συρίας. Καθώς η εξέγερση μετατράπηκε σε ένα ανοιχτό εμφύλιο πόλεμο, η Τουρκία κατηγορήθηκε για τη συμμετοχή της σε σεκταριστικές δραστηριότητες μέσω της στήριξης της για τη συριακή Μουσουλμανική Αδελφότητα.

Η Τουρκία συνέκλινε με χώρες όπως η Σαουδική Αραβία και το Κατάρ όσον αφορά τον χειρισμό της Συριακής κρίση, αμφισβητώντας τη δέσμευση για τη δημοκρατική μετάβαση και το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη μετα-Άσαντ της Συρίας. Αυτό ενίσχυσε τις απόψεις εκείνων που πίστευαν ότι η Τουρκία παρασύρεται προς μια σεκταριστική πολιτική και υποστήριξε την δημιουργία ενός Σουνιτό- Ισλαμιστικού καθεστώτος. Επιπλέον, η τακτική υποχώρηση των κυβερνητικών δυνάμεων από τα βορειοανατολικά της Συρίας επέτρεψε στις τοπικές οργανώσεις των Κούρδων που ήταν συνδεδεμένες με το PKK να διεκδικήσουν τον έλεγχο.

Οι Κούρδοι εθνικιστές επωφελήθηκαν από τις καταστροφές που προκλήθηκαν στη Συρία κατά τον εμφύλιο πόλεμο. Παρόλο που δεν ήταν σαφές το τέλος στη συριακή κρίση, ωστόσο η Τουρκία λάμβανε όλο και περισσότερο μέρος στη συριακή σύγκρουση χωρίς να παίρνει θέση στη λύση¹⁸⁸.

4.6. Οι σχέσεις με το Ιράκ

Οι σχέσεις της Τουρκίας με το Ιράκ έπειτα από την ηγεσία του Σαντάμ Χουσεΐν επηρεάστηκε αναπόφευκτα από το Μάρτιο του 2003 έπειτα από την απόφαση του τουρκικού κοινοβουλίου να μην να επιτραπεί η χρήση του τουρκικού εδάφους από την εισβολή των στρατευμάτων των ΗΠΑ.

Η Τουρκία δεν έδωσε καμία σημαντική στρατιωτική παρουσία και επιρροή στο μεταπολεμικό Ιράκ ωστόσο έδειχνε ανησυχία για τις τυχόν εξελίξεις που οδήγησαν στην αυξανόμενη νομιμότητα της Περιφερειακής Κυβέρνησης του Κουρδιστάν (KRG) στο

¹⁸⁸ Ahmet Davutoğlu, Principles of Turkish Foreign Policy and Regional Political Structuring [Center for Strategic Research, Vision Paper No. 3] (Ankara: SAM, 2012)

βόρειο Ιράκ. Ενώ τελικά οι σχέσεις με τους Κούρδους του Ιράκ και τη KRG βελτιώθηκαν σημαντικά, οι σχέση με τους σίιτες της Βαγδάτης επιδεινώθηκαν. Η Τουρκία θεωρήθηκε ότι προωθούσε τον σεχταρισμό και την αποκέντρωση στο Ιράκ προωθώντας τα σουνιτικά πολιτικά κόμματα και την περιφερειακή κυβέρνηση του Κουρδιστάν.

Οι σχέσεις με την κυβέρνηση του Νουρί αλ-Μαλίκι στις Βαγδάτη επιδειωνόταν και η Τουρκία κατηγορήθηκε για την ανάμιξη της στις εσωτερικές υποθέσεις του Ιράκ. Η Τουρκία παρενέβη στις ιρακινές εσωτερικές υποθέσεις ακόμη και αν από την πλευρά του KRG κατά της διοίκησης των Σιιτών σε θέματα όπως ήταν η εξαγωγή πετρελαίου και τα εσωτερικά σύνορα.

Τον Αύγουστο του 2012 ο Υπουργός Εξωτερικών Νταβούτογλου επισκέφτηκε το Βόρειο Ιράκ και την πόλη του Κιρκούκ¹⁸⁹

Καταγγελίες για εμπλοκή σε ιρακινές εγχώριες υποθέσεις ενισχύθηκαν έπειτα από την επίσκεψη του πρώην Πρωθυπουργού του Ιράκ al-Hashimi στους Σουνίτες. Η Τουρκία τον Απρίλιο του 2012 κατηγορήθηκε, επειδή οργάνωσε τάγματα θανάτου να υποδαυλίσουν τη σεκταριστική βία. Ενώ ο al-Hashimi δικάστηκε ερήμην στο Ιράκ και καταδικάστηκε σε θάνατο τον Σεπτέμβριο του 2012, ο πρωθυπουργός Ερντογάν δήλωσε την αποφασιστικότητά του να παράσχει στον Al-Hashimi ασφαλές καταφύγιο στην Τουρκία. Αυτό πρόσθεσε ένα ακόμη εμπόδιο στις ήδη δύσκολες σχέσεις μεταξύ του Ιράκ και της Τουρκίας.

Η απόφαση του Ερντογάν να στηρίζει τον al-Hashimi ήταν απόρροια του επηρεασμού του από την κοινή πίστη των σουνιτών που παρέμεινε ισχυρή τόσο στο Ιράκ όσο και στην Τουρκία.

4.7. Το κουρδικό ζήτημα

Ενώ οι εξελίξεις στην "Αραβική Άνοιξη" έθεταν προκλήσεις για την τουρκική εξωτερική πολιτική, ένα βασικό πρόβλημα επανεμφανίστηκε στα τούρκικα σύνορα. Η κλιμάκωση της κουρδικής σύγκρουσης ήταν απειλή για το "Davutoğlu Δόγμα» για την υλοποίηση του Στρατηγικού δυναμικού της Τουρκίας αμφισβητώντας την επιτυχή διοίκηση του κουρδικού κόμματος AKP. Στα πρώτα χρόνια της διοίκησης, το AKP είχε παίξει καθοριστικό ρόλο για την προώθηση της αναγνώρισης των δικαιωμάτων των Κούρδων εισάγοντας μία διαδικασία επίλυσης συγκρούσεων. Αυτή κορυφώθηκε τον Νοέμβριο του 2009, όταν τριάντα τέσσερα Μέλη του κόμματος PKK είχαν τη δυνατότητα

¹⁸⁹ ———, "Turkish Foreign Policy and the EU in 2010", Turkish Policy Quarterly, Vol. 8, no. 3 (2009), pp. 11-17

να επιστρέψουν στη Τουρκία, έπειτα από συμφωνία με τη κυβέρνηση. Αυτή ήταν η πιο θαρραλέα προσπάθεια από την τουρκική κυβέρνηση για την προώθηση της συμφιλίωσης και την ενδεχόμενη αμνηστία για το PKK όπου τα μέλη θα ήταν πρόθυμα να εγκαταλείψουν τη βία και να επιστρέψουν στην καθημερινή ζωή τους.

Ωστόσο, η αντίδραση της τουρκικής κοινής γνώμης κατά των θριαμβευτικών κουρδικών εορτασμών κατά τη διάρκεια του επαναπατρισμού των μαχητών του PKK οδήγησε σε μια κυβέρνηση επαναπατρισμού.

Οι Επαναπατριζόμενοι τελικά συνελήφθησαν, ενώ κρατικές πιέσεις στην κουρδική γλώσσα και φιλο-κουρδικοί πολιτικοί ακτιβιστές αυξήθηκαν. Εκατοντάδες Κούρδοι τοπικοί ηγέτες και διανοούμενοι διώχθηκαν σύμφωνα με την νομοθεσία περί της καταπολέμησης της τρομοκρατίας για να είναι μέλη της Ένωσης Κοινοτήτων του Κουρδιστάν (Κώμα Cıvakeş Kourdistan-KCK) και κρατήθηκαν επί μήνες σε δίκη. Το φιλοκουρδικό Κόμμα Δημοκρατικής Κοινωνίας (Demokratik ephemerida Toplum Partisi-DTP) έκλεισε μετά από απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου, ενώ οι αιτήσεις για πρωτοβάθμια εκπαίδευση στην κουρδική γλώσσα που εκφράστηκε από το διάδοχο του Κόμμα Ειρήνης και Δημοκρατίας (Barış ve Demokrasi Partisi-BDP) βρήκε αντίθετη τη τουρκική κυβέρνηση.

Κούρδοι πολιτικοί ακτιβιστές ζήτησαν δίγλωσση πρωτοβάθμια εκπαίδευση για τους κατοίκους των επαρχιών της Τουρκίας. Ενώ ο πρωθυπουργός Ερντογάν ζήτησε το ίδιο δικαίωμα για τους Τούρκους μετανάστες στη Γερμανία προειδοποιώντας ότι θα ήταν ειδάλλως μία απειλή αφομοίωσης, ωστόσο εμφανίστηκε απρόθυμη να χορηγήσει αυτό το δικαίωμα στους πολίτες του Κουρδιστάν. Τελικά τα βασικά στοιχεία του "Δημοκρατικού ανοίγματος" εγκαταλείφθηκαν και νικαταστάθηκαν από μια πολιτική που υπονόμει σύγκρουση ευνοούμενη από την ασφαλής προσέγγιση του κουρδικού ζητήματος. Ο απολογισμός αυτής της μετατόπισης της πολιτικής υπήρξε θλιβερή: Πάνω από 750 άνθρωποι σκοτώθηκαν σε συγκρούσεις μεταξύ Τούρκων κυβερνητικών δυνάμεων και του PKK εντός των τελευταίων δεκαπέντε μηνών. Η κλιμάκωση της βίας του PKK και των κρατικών επιχειρήσεων θυμίζει την προ AKP περίοδο που έχει μείνει στην ιστορία ως μία από τις πιο βίαιες και αιματηρές περιόδους στη Ρεπουμπλικανική Τουρκική ιστορία.

Γενικότερα, η Τουρκική εξωτερική πολιτική στη Μέση Ανατολή αντιμετώπιζε τεράστιες προκλήσεις από την αρχή της «Αραβικής Άνοιξης». Οι εξεγέρσεις υπέρ της «Αραβικής Άνοιξης» δεν ήταν κατηγορηματικές, και σε ορισμένες περιπτώσεις, και ήταν η αφορμή ώστε να εκδηλωθεί εκ μέρους της Τουρκίας από το καθεστώς επιφυλακτικής υποστήριξης σε τουρκική υποστήριξη αντιπολίτευσης. Σε άλλες περιπτώσεις, όπως το Μπαχρέιν, η Τουρκία παρέμεινε σιωπηλή μέχρι την τελική καταστολή της εξέγερσης.

Ενώ ο υπουργός Εξωτερικών Davutoğlu αναφέρθηκε στην υποστήριξη του καθεστώτος για αλλαγή με "μηδενικά προβλήματα με τους γείτονες », δεν μπορεί κανείς να αγνοήσει την απότομη επιδείνωση των σχέσεων της Τουρκίας με όλους τους γείτονες της Μέσης Ανατολής, Συρία, Ιράκ και Ιράν.

Η αντιπολίτευση επινοήθηκε ως βασική αρχή της "Αραβικής Άνοιξης" της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας. Ωστόσο, η ίδια η Τουρκία προσχώρησε στο στρατόπεδο του NATO στη Λιβύη υποστηρίζοντας ενεργά την ένοπλη εξέγερση της συριακής αντιπολίτευσης. Τέλος, όσον αφορά τις εγκάρδιες σχέσεις της Τουρκίας με όλες τις εθνοτικές και θρησκευτικές ομάδες στη Μέση Ανατολή, ωστόσο υποστήριξαν ότι:

Η Τουρκία έχει γίνει αντιληπτό ότι δρα ως υποστηρικτής για τους σουνίτες πολιτικούς. Έχει επίσης κατηγορηθεί για θρησκευτική αλλαγή στην εξωτερική της πολιτική συμμαχώντας με μη-δημοκρατικές δυνάμεις. Πρόσφατες συγκρίσεις μεταξύ της Συρίας και Kerbela που έκανε ο πρωθυπουργός Ερντογάν ενισχύουν του άνωθεν ισχυρισμούς. Πρόκειται για εφαρμογή ήπιας δύναμης της χώρας, η οποία ήταν επιμελώς συσσωρευμένη μετά από χρόνια πολιτικής μεταρρύθμισης και με πρωταγωνιστή τις οικονομικές επιδόσεις.

Εν όψει αυτών, η φιλοδοξία της Τουρκίας να διαδραματίσει μείζονα ανεξάρτητο ρόλο έχει παραβιαστεί. Αντ 'αυτού, η Τουρκία έχει εμφανιστεί πιο πρόθυμη να αναζητήσει κοινή αντίληψη με τα μέλη της Δύσης και με τις Ηνωμένες Πολιτείες ειδικότερα.

Αυτό φιλοξενεί την ευκαιρία για μια αποκατάσταση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής στο πλαίσιο του Δυτικού στρατηγικού περιβάλλοντος. Αντίθετα, οι σχέσεις με το Ιράν λαμβάνουν δυναμική επιδείνωση δεδομένης της αβέβαιης έκβασης του συριακού εμφυλίου πολέμου, στον οποίο η Τουρκία και το Ιράν έχουν λάβει αντίθετες πλευρές, όπου πρόκειται για το ιρανικό πυρηνικό ζήτημα.

Επιπλέον, η επιδείνωση του κουρδικού ζητήματος έχει θέσει σε σοβαρό έλεγχο τη χώρα. Κρίσιμη μοιάζει η ανανεωμένη έμφαση στο Κουρδικό ζήτημα, με στόχο να επαναφέρει την ειρηνευτική διαδικασία. Αναγνωρίζοντας τα Κουρδικά πολιτιστικά δικαιώματα, παρόμοια με εκείνα της Τουρκίας και των απαιτήσεών της από τη γερμανική κυβέρνηση για τους δικούς της μετανάστες, αποτέλεσε σημαντικό καθοριστικό σημείο. Διαφορετικά, αντί να γίνει μια κρίση διαμεσολαβητή και παράγοντα σταθερότητας, η Τουρκία μπορεί να καταλήξει σε μάλλον δυσαρεστημένη θέση αστάθειας και ανασφάλειας από τη Μέση Ανατολή¹⁹⁰.

¹⁹⁰ Recep Tayyip Erdoğan, "The Changing Balances and the Rising Importance of Turkey", Paper presented at the Lecture delivered at the International Strategic Research Organization (USAK) (Ankara, 3/2/2010)

4.8. Επίλογος

Το «Δόγμα Νταβούτογλου» σε μερικές περιπτώσεις καλύπτεται από έναν ωραιοποιημένο μανδύα, δημιουργώντας την αίσθηση ότι στόχος του είναι η δημιουργία μιας ειρηνικής συνείδησης στην γεωγραφική περιοχή από την Μέση Ανατολή έως τις στέπες της Ευρασίας και η δημιουργία καλοκάγαθων σχέσεων μεταξύ της Τουρκίας και των γειτονικών της κρατών, οι οποίες πηγάζουν από τα φιλειρηνικά «αισθήματα» των επαϊόντων της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας. Συνάμα δίνεται η εντύπωση ότι η Τουρκία θα παίξει έναν ρόλο ήπιου ηγεμονισμού, ο οποίος δεν θα πηγάζει από την επιδίωξη των συμφερόντων της στην περιοχή, αλλά από την «πίεση» την οποία αισθάνεται η Τουρκία στην μεταψυχροπολεμική εποχή από τις γειτονικές χώρες (και τους πολίτες αυτών των χωρών που διαβιούν στην Τουρκία)¹⁹¹, για την προάσπιση των συμφερόντων αυτών των χωρών.¹⁹²

Η παραπάνω θέση αποκλίνει από την πραγματική στόχευση του δόγματος Νταβούτογλου, η οποία, από την μια πλευρά είναι η εφαρμογή πολιτικών ώστε να εναρμονισθούν η διατήρηση των δυτικών στρατηγικών της συμμαχιών και η διαδικασία ένταξης στους δυτικούς θεσμούς με την απόκτηση επιρροής στην «ΑφροΕυρασία», χωρίς να θιχτούν τα συμφέροντα της Ρωσίας¹⁹³, και από την άλλη πλευρά ο βασικός στόχος είναι η μετατροπή της Τουρκίας από μια παθητική περιφερειακή δύναμη σε μια παγκόσμια ηγεμονική δύναμη.¹⁹⁴

Η παραπάνω στόχευση της Τουρκίας όλο και απομακρύνεται από το να γίνει πραγματικότητα ,έστω και αν η ανάληψη από την Τουρκία διαμεσολαβητικού ρόλου(Third Party Role), στις ενδοπεριφερειακές συγκρούσεις, που αφορούν την Αραβο-

¹⁹¹ Davutoglu, Ahmet. “*Turkey’s zero problem foreign policy*”. FP, 2010 p.2

¹⁹² Aras, Bullent. “*Davutoglu era in Turkish foreign policy*”. Ankara, Seta policy brief, 2009 p.7.

¹⁹³ Σύμφωνα με τον Μάτζη, ο Νταβούτογλου βάση αυτής της θέσης βρίσκεται σε απόλυτη σύγχυση, αφού είναι αδύνατο να διατηρήσει η Τουρκία ταυτόχρονα καλές διμερείς σχέσεις με ΗΠΑ και Ρωσία, προωθώντας ταυτόχρονα τα στρατηγικά οράματά της στην περιοχή της Αφροευρασίας, τα οποία οράματα, να τα δεχτούν και οι δύο δυνάμεις. Βλέπε Μάτζη. “*Η γεωπολιτική της ευρύτερης Μέσης Ανατολής και η Τουρκία*”, σ.67

¹⁹⁴ Ο Νταβούτογλου υποστηρίζει ότι η Τουρκία μέχρι το 2023 θα είναι παγκόσμια δύναμη. Βλέπε Aras. “*Davutoglu era in Turkish foreign policy*”, σ.6. Ο John Mearsheimer, διαχωρίζει τους ηγεμόνες σε πλανητικούς και περιφερειακούς. Οι μεν πρώτοι ασκούν ηγεμονία στο σύστημα που περιλαμβάνει όλο τον κόσμο και οι δεύτεροι ασκούν ηγεμονία στα επιμέρους υποσυστήματα. Εξαιτίας της ανασχετικής δύναμης του νερού δεν μπορεί να υπάρξει κάποιος πλανητικός ηγεμόνας. Γνώμη του υπογράφοντα είναι ότι η Τουρκία μπορεί να αναδειχτεί στην καλύτερη περίπτωση σε μια περιφερειακή ηγεμονική δύναμη που μπορεί να παίξει ηγεμονικό ρόλο στην περιφέρειά της. ‘Όταν ο Νταβούτογλου υποστηρίζει ότι η Τουρκία μπορεί να διαδραματίσει κυρίαρχο ρόλο στην «Αφροευρασία» και να καταστεί παγκόσμια δύναμη, αφενός υπερεκτιμάει τις δυνατότητες της χώρας του και αφετέρου οι εκτιμήσεις του δεν βασίζονται σε κάποιο θεωρητικό υπόβαθρο, όσον αφορά την χρήση της ορολογίας που χρησιμοποιεί.

Ισραηλινή διένεξη,¹⁹⁵ τόσο στην σύγκρουση μεταξύ Ισραήλ και Παλαιστίνης όσο και στην σύγκρουση μεταξύ Συρίας και Ισραήλ, προσέδιδε στην Τουρκία μια ευκαιρία να διαδραματίσει έναν σημαντικό περιφερειακό ρόλο. Όμως, η ραγδαία επιδείνωση των σχέσεων με το Ισραήλ σε συνδυασμό με την προσέγγιση της κυβέρνησης ΑΚΡ με την Hamas δεν οδήγησαν στην ευόδωση του ρόλου της Τουρκίας ως διαμεσολαβητή και παράλληλα περιόρισαν και την αξιοπιστία της όσο αφορά την δυνατότητα να εγγυηθεί την σταθερότητα και την ειρήνη στο υποσύστημα της Μέσης Ανατολής. Πιο συγκεκριμένα οι έμμεσες διαπραγματεύσεις οι οποίες είχαν ξεκινήσει το 2008, μεταξύ Ισραήλ και Συρίας υπό την αιγίδα της Τουρκίας στην Κωνσταντινούπολη με θέματα την κατοχή των υψιπέδων Γκολάν από το Ισραήλ, την υποστήριξη από την Συρία κάποιων οπλισμένων ομάδων της Hezbollah στο Λίβανο και της Hamas στην Παλαιστίνη,¹⁹⁶ σταμάτησαν εξαιτίας της εισβολής του Ισραήλ στην λωρίδα της Γάζας στις 28 Δεκεμβρίου 2008. Η επιδείνωση των σχέσεων της Τουρκίας με το Ισραήλ, όπως παρατηρήσαμε στην προηγούμενη ενότητα και η φανερή υποστήριξη στην Hamas από την Τουρκία, στην τελευταία επίθεση που δέχτηκε από το Ισραήλ τον Νοέμβριο του 2012,¹⁹⁷ από την μια αύξησε την δημοτικότητα της Τουρκίας προς τον Αραβικό κόσμο, αλλά από την άλλη της στέρησε ένα από τα κύρια όπλα του δόγματος Νταβούτογλου, την ικανότητα να διεξάγει ένα ουδέτερο ρόλο μεσολαβητή στην ευρύτερη περιοχή.

Τέλος η καταψήφιση από την Τουρκία το 2010, των οικονομικών κυρώσεων, τις οποίες ήθελε να επιβάλει η Αμερική στο Ιράν εξαιτίας του πυρηνικού του προγράμματος,¹⁹⁸ ενέργεια η οποία υποκρύπτει την θέληση της Τουρκίας να

¹⁹⁵ Η Αραβο-Ισραηλινή διένεξη ξεκινάει από την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ το 1948 η οποία οδήγησε στην προσφυγιά, ένα εκατομμύριο περίπου Παλαιστίνιους. Από το 1949 μέχρι το 1967 η Αίγυπτος είχε τον έλεγχο της λωρίδας της Γάζας και η Ιορδανία τον έλεγχο της Δυτικής όχθης. Στον Πόλεμο των Έξι Ημερών (Ιούνιος 1967), το Ισραήλ κατέλαβε τα υψίπεδα του Γκολάν, τα οποία θεωρούνται η κύρια πηγή σύγκρουσης με την Συρία την Δυτική Όχθη και τη Γάζα, την Ανατολική Ιερουσαλήμ και το Σινά, η οποία με την συνθήκη του Καμπ Ντέιβιντ(1978) επιστέφει στην Αίγυπτο. Η υπογραφή των συμφωνιών του Όσλο το 1993, οι διαπραγματευτικές συνομιλίες στο Καμπ Ντέιβιντ το 2000, το κουαρτέτο του 2002 το οποίο απαρτιζόταν από τις ΗΠΑ, ΕΕ, Ρωσία και ΟΗΕ, το Σαουδαραβικό σχέδιο του 2002 και η πρωτοβουλία της Γενεύης το 2003 δεν στάθηκαν ικανά ώστε να επιλύσουν τις διαφορές μεταξύ Ισραήλ, Παλαιστίνης και Αραβικών κρατών γενικότερα. Το 2005 το Ισραήλ απέσυρε τα στρατεύματα από την Λωρίδα της Γάζας διατηρώντας όμως τον έλεγχο των συνόρων, των υδάτινων πόρων και του εναέριου χώρου. Σήμερα η δυτική όχθη ελέγχεται από την οργάνωση Fatah ενώ η λωρίδα της Γάζας από την οργάνωση Hamas η οποία εκλέχθηκε πρώτο κόμμα στις εκλογές του 2006. Η εισβολή των Ισραηλινών το 2008 και το 2013 αποτελούν απόδειξη της συνεχιζόμενης συγκρουσιακής κατάστασης που επικρατεί. Συνοπτικά η Ισραηλινο-Συριακή διένεξη έγκειται στην διαμάχη για τα υψίπεδα του Γκολάν τα οποία από το 1967 κατέχει το Ισραήλ, για την εκμετάλλευση των υδάτων του Ιορδάνη ποταμού και την παροχή υποστήριξης της Συρίας προς την Hezbollah, η οποία θεωρείται εστία απειλής για το Ισραήλ. Βλέπε Σπυρόπουλος, Γεώργιος. Μέση Ανατολή:Αραβο-Ισραηλινή διένεξη:Ιστορία-Πολιτική-Διπλωματία. Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, 2011 και <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-20388298>

¹⁹⁶ http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7796936.stm

¹⁹⁷ <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-20388298>

¹⁹⁸ http://www.nytimes.com/2010/06/12/world/europe/12nato.html?_r=0

νομιμοποιήσει την δημιουργία δικών της πυρηνικών σταθμών, την στιγμή που οι ανεπτυγμένες χώρες, τους μειώνουν,¹⁹⁹ αποτελεί έναν περιορισμό στην αύξηση της ήπιας ισχύος της , αφού τέτοιου είδους πολιτικές δεν δύναται να παράγουν έλξη.

Συνοψίζοντας, οι εσωτερικές πολιτικές της Τουρκίας, το σημαντικό εσωτερικό έλλειμμα δημοκρατίας και τα εσωτερικά προβλήματα(ιδίως αυτά που σχετίζονται με το PKK), η απομάκρυνση του σεναρίου εισόδου της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η διαφαινόμενη αποτυχία της στρατηγικής του «Third Party Role», και η υποστήριξη του Ιράν στην απόκτηση πυρηνικού προγράμματος, μειώνουν την αξιοπιστία της Τουρκίας ως μια περιφερειακή δύναμη που εφαρμόζοντας στρατηγικές ήπιας ισχύος θα μπορούσε να διαδραματίσει ενεργό ρόλο στην Ευρύτερη περιοχή.

¹⁹⁹ Μάζης. Η γεωπολιτική της ευρύτερης Μέσης Ανατολής και η Τουρκία, σ.85

Βιβλιογραφία

Ξένη βιβλιογραφία

1. Abdullah Bozkurt, "Davutoğlu Sees Turkey among Top 10 World Players by 2023", Today's Zaman, 5/1/2010
2. Ahmet Davutoğlu, *Principles of Turkish Foreign Policy and Regional Political Structuring* [Center for Strategic Research, Vision Paper No. 3] (Ankara: SAM, 2012)
3. Ahmet Davutoğlu, "Turkish Foreign Policy and the EU in 2010", *Turkish Policy Quarterly* 2009, 8(3): 11-17
4. Altunisik, Meliha, —The Turkish – Israeli Rapprochement in the Post-Cold War Era, *Middle Eastern Studies* 2000, 36(2): 172-191
5. Andrew mango, "Turkey, The Challenge of a New role", The Washington Papers, 1994, σελ. 113.
6. Aras, Bulent & Salih Bicakci, —Europe, Turkey and the Middle East: Is Harmonization Possible?, *East European Quarterly* 2006, 40(3)
7. Athanassapoulou, Ekavi, —American – Turkish Relations since the End of the Cold War, *Middle East Policy* 2001, 8 (3)
8. Aybet, Gulnur, —Turkey's Long and Winding Road to the E.U.: Implications for the Balkans, *Journal of Southern Europe and the Balkans* 2006, 8(1)
9. Bishku, Michael, B., —How Has Turkey Viewed Israel, *Israel Affairs* 2006, 12 (1): 177-194
10. Bolukbasi, Suha, —Behind the Turkish – Israeli Alliance: A Turkish View, *Journal of Palestine Studies* 1999, 29(1): 21-35
11. Brzezinski Z, *Η Μεγάλη Σκακιέρα: Η Αμερικανική Υπεροχή και οι Γεωστρατηγικές της Επιταγές*, Λιβάνης, Αθήνα, 1998, σελ. 79.
12. Calis, Saban, —Turkey's Balkan Policy in the Early 1990s, *Turkish Studies* 2001, 2(1): 135-146
13. Carl von Clausewitz - Wikipedia, the free encyclopedia και Principles of War, by Carl von Clausewitz
14. Carpenter T.G, *Washington's Turkish Blinders*. CATO Institute 1999, http://www.cato.org/pub_display.php?pub_id=4938 (16 Νοεμβρίου 1999).
15. Carr Edward, *Η εικοσαετής κρίση 1919-1939, Εισαγωγή στη μελέτη των διεθνών σχέσεων*, Ποιότητα, Αθήνα, 2000
16. Clausewitz Carl Von, *On War*, edited and translated by Michael Howard and Peter Paret, Princeton University Press, Princeton, 1989.

17. Desai, Seiju, —Turkey in the European Union: A Security Perspective – Risk or Opportunity, *Defence Studies* 2005, 5(3): 366-393
18. Eralp, Attila, —Turkey and the European Community: Forging New Identities along Old Lines, *International Journal of Sociology* 2004, 24(2/3)
19. Evriviades, Marios, L., —Turkey's Role in United States Strategy during and after the Cold War, *Mediterranean Quarterly*, Spring 1998, pp.30-51.
20. Falkowski, Maciej, —*The Significance of the Chechen Problem for Contemporary Russia*, CES Studies, Chechnya and Russia, 2001.
21. Gundogdu, Ayten, (2001), —Identities in Question: Greek – Turkish Relations in a Period of Transformation, *Middle East Review of International Affairs*, 5(1)
22. Hale, William, (2000), —*Turkish Foreign Policy: 1774 -2000*, Frank Cass, London
23. http://www.export.gov/articles/Georgia_MoM2.asp
24. Hunter, Shreen, —Turkey, Central Asia, and the Caucasus: Ten Years after Independencel, *Southeast European and Black Sea Studies* 2001, 1(2): 1-16
25. Israeli, Raphael, —The Turkish – Israeli Odd Couple, *Orbis*, Winter 2001, 45(1): 65-79.
26. Isyar, Omer Goksel, —An Analysis of Turkish – American Relations from 1945 to 2004: Initiatives and Reactions in Turkish Foreign Policy, *Alternatives: Turkish Journal of International Relations* 2005, 4(3)
27. J.S. Nye, Nuclear Learning and the US-Soviet Security Regimes, *International Organization* 1987, 41(3): 372.
28. Joseph S. Nye Jr, “*Ηπια Ισχύς, Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική*», Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2005, σελ. 43.
29. Kenneth Waltz, *Man, the State and War*, New York, Columbia University Press, 1959.
30. Kenneth Waltz, *Theory of International, Politics*, New York, McGraw-Hill, 1979, σ.96, 269.
31. Larrabee, F.Stephen & Lesser, Ian O. —*Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty*, Rand Corporation, 2003.
32. Lesser, Ian O., —Turkey in a Changing Security Environment, *Journal of International Affairs* 2000, 54(1)
33. Makovsky A.O., Τουρκία. Στο Τα Κομβικά Κράτη και η Εξωτερική Πολιτική των ΗΠΑ, επιμ. Chase R., Hill E., Kennedy P., μετ. Πεταλάς Η., Παπαζήσης, Αθήνα, 2001, σελ. 159-177
34. Mearsheimer J., *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Αθήνα, Ποιότητα, 2006, σελ.39.

35. Morgenthau Hans, *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, McGraw-Hill, New York, 1993.
36. Moustakis, Fotios & Ackerman Ella, —September 11: a Dynamic for Russo-Turkish co-operation or conflict?, *Central Asian Survey* 2002, 21(2)
37. Muftuler – Bac, Meltem, —The Never Ending Story: Turkey and European Union, *Middle Eastern Studies* 1998, 34(4)
38. Onis, Ziya, —*Domestic Policies, International Norms, and Challenges to the State: Turkey – EU Relations in the post-Helsinki Era*, *Turkey and the European Union: Domestic Politics, Economic Integration and International Dynamics*, Edited by Ali Carkoglu and Barry Rubin (Frank Cass), 2002
39. Paula Sandrin, “*Turkish Foreign Policy after the end of Cold War*”, LSE Contemporary Turkish Studies 2nd Doctoral Dissertation Conference on May 1st, 2009, σελ. 2.
40. Raymond Aron, *Paix et guerre entre les Nations*, Calmann- Levy, Paris, 1962.
41. Recep Tayyip Erdoğan, "The Changing Balances and the Rising Importance of Turkey", Paper presented at the Lecture delivered at the International Strategic Research Organization (USAK) (Ankara, 3/2/2010)
42. Robert Jackson & Georg Sorensen, *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 2006, σελ. 91, 126, 135
43. Robert O. Keohane, *Structural Realism and Beyond*, στο *A.D. Finifter, Political Science: The State of the Discipline*, American Political Science Association, Washington D.C., σελ. 503-540.
44. Samuel P. Huntington - Wikipedia, the free encyclopedia και ΒΙΒΛΙΟ: Η σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της ... Για Τουρκία το 2005: Asia Times Online :: Middle East News, Iraq, Iran current affairs
45. *Strategic Research*, Vision Paper No. 3 (Ankara: SAM, 2012), pp. 7-8
46. Taspınar Omer, “The three Strategic Visions of Turkey”, Center on the United States and Europe at Brookings US- Europe Analysis Series Number 50, march 8, 2011, σελ. 3
47. Uslu, Nasuh, —The Russian, Caucasian and Central Asian Aspects of Turkish Foreign Policy in the Post Cold War Period, *Alternatives, Turkish Journal of International Relations* 2003, 2(3&4)
48. Warhola, James, W. & William A. Mitchell, —The Warming of Turkish – Russian Relations: Motives and Implications, *Demokratizatsiya* 2006, 14 (1)

Ελληνική βιβλιογραφία

1. Αθανασοπούλου Ε., Τουρκία-Ηνωμένες Πολιτείες μετά το Τέλος του Ψυχρού Πολέμου: Σχέσεις-Προοπτικές. Στο: Η σύγχρονη Τουρκία: Κοινωνία, Οικονομία και Εξωτερική Πολιτική, επιμ. Βερέμης Θ. και Ντόκος Θ.Π., Παπαζήσης, Αθήνα, 2001-2002, σελ. 381- 382.
2. Αχμέτ Νταβούτογλου, «Το Στρατηγικό Βάθος», η διεθνής θέση της Τουρκίας, 2010, (μεταφραση Νικόλαος Ραπτόπουλος, επιστ. Επιμέλεια: Νεοκλής Σαρρής, σελ 71
3. Η.Π.Α.. Υπουργείο Άμυνας.1992. FY 94-99 Defense Planning Guidance Sections for Comment (U) 1992, http://www.gwu.edu/~nsarchiv/nukevault/ebb245/doc03_full.pdf (προσβάσιμο από 10 Δεκεμβρίου 2007).
4. Κολλάρου Ι.Δ., Θουκυδίδου Ιστορία, Ιστορία Πελοποννησιακού Πολέμου. Μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Αθήνα.
5. Κουσκουβέλης, Η., Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2004, σελ.61, 64-67, 70-76.
6. Μακιαβέλι, Ν., Ηγεμόνας, Κάκτος, Αθήνα, 1994, σελ. 61, 70, 77- 78, 80, 97, 101, 160-163, 168-177, 195, 210- 215, 270, 350, 382-388
7. Παναγιώτης Ήφαιστος, Ιστορία, Θεωρία και Πολιτική Φιλοσοφία των Διεθνών Σχέσεων, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 1999
8. Σπυρόπουλος Γεώργιος, Διεθνείς Σχέσεις Ρεαλιστική Προσέγγιση, Θεωρία και Πράξη, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2010, σελ. 46, 59, 90